

Admiral Maksimilijan Njegovan u vojnom kontekstu Austro-Ugarske Monarhije i Prvoga svjetskog rata

Karlo Foder¹

Na temelju relevantne arhivske građe i literature, u radu se po prvi puta na hrvatskome jeziku donosi detaljan životopis i vojna karijera zaboravljenoga hrvatskoga admirala, Maksimilijana Njegovana, koji je u razdoblju između veljače 1917. i ožujka 1918. bio vrhovni zapovjednik austro-ugarske ratne mornarice. Rad prati Njegovanovu karijeru od školovanja na Pomorskoj akademiji u Rijeci, preko ulaska u aktivnu službu u ratnoj mornarici, karijere do izbijanja i tijekom Prvoga svjetskog rata, obnašanje funkcije vrhovnog zapovjednika, pobune mornara u Boki kotorskoj te završava njegovom smjenom, umirovljenjem i naposljetku smrću.

Ključne riječi: Maksimilijan Njegovan, admiral, Austro-Ugarska Monarhija, austro-ugarska ratna mornarica, Prvi svjetski rat.

1. Uvod

1.1. Tema

Nedavnim obilježavanjem stogodišnjice od početka Prvoga svjetskog rata 1914. godine i njegova kraja 1918. godine, u Hrvatskoj je objavljen velik broj knjiga i radova koji se bave tematikom Prvog svjetskog rata, nerijetko s naglaskom na sudjelovanje Hrvata u tome velikom sukobu. Tako je i dugo iščekivanu cjelovitu biografiju dobio jedan od najznamenitijih Hrvata sudionika

¹ Karlo Foder, mag. hist., Samobor, Hrvatska. E-pošta: foderkarlo@gmail.com.

Prvog svjetskog rata, feldmaršal Svetozar Borojević.² Što se tiče pomorskog rata na Jadranu, nekolicinu knjiga i radova o austro-ugarskoj ratnoj mornarici i brodovlju objavio je Zvonimir Freivogel, koji je među prvima počeo objavljivati radove te tematike na hrvatskom jeziku. Važno je naglasiti da Freivogel nema povjesničarsku naobrazbu, nego se historiografijom bavi iz hobija. Tema austro-ugarske ratne mornarice je zbog velikog doprinosa Hrvata u njezinim aktivnostima vrlo važna, ali se profesionalni povjesničari njome ne bave u većoj mjeri, nego samo zaljubljenici u povijest (poput Freivogela), koji su dali najveći doprinos toj temi u hrvatskoj historiografiji. Međutim, isto kao što nedostaju biografije znamenitih Hrvata u Prvome svjetskom ratu iz redova kopnene vojske, tako nedostaju i radovi o značajnim hrvatskim mornaričkim časnicima. Jedini mornarički časnik o kojem se detaljnije pisalo bio je Janko Vuković Podkapelski.³ Zato je cilj ovoga rada predstaviti biografiju i vojnu karijeru (u vojnom kontekstu Austro-Ugarske Monarhije i Prvoga svjetskog rata) danas zaboravljenog hrvatskog admirala austro-ugarske ratne mornarice, Maksimilijana Njegovana, koji je u razdoblju između veljače 1917. g. i ožujka 1918. g. bio zapovjednik flote i vrhovni zapovjednik cijele austro-ugarske ratne mornarice. Kao jedini Hrvat koji je postigao čin admirala u austro-ugarskoj ratnoj mornarici, odigrao je vrlo važnu ulogu u pomorskom ratu na Jadranu tijekom druge polovice Prvoga svjetskog rata te je imao izravan utjecaj na gušenje pobune mornara u Boki kotorskoj.

1.2. Metoda

Autor je za potrebe pisanja ovoga rada analizirao dnevne zapovijedi Lučkoga admiralata u Puli za razdoblje između 1913. i 1918. g., jedinu arhivsku građu Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu u kojoj postoje podatci o admiralu Njegovanu. S obzirom na to da se građa sastoji od službene dokumentacije vojne provenijencije, koja ne sadrži podatke o njegovu privatnom životu, ona ne otkriva mnogo biografskih podataka o Njegovanu, ali u njoj možemo pronaći

2 Tatić, Danijel, (2019.), *Feldmaršal Svetozar Borojević*, Zagreb, Despot infinitus.

3 Osim brojnih internetskih članaka o Vukoviću postoje dva članka u časopisima (Strukić, Hrvoje, „Janko pl. Vuković Podkapelski: Prvi admiral hrvatske mornarice“, *Hrvatski vojnik*, broj 142 (lipanj 2007.); Trogrlić, Marko, Jager, Mario, „Janko Vuković pl. Podkapelski: prvi hrvatski admiral“, *Hrvatska obzorja*, broj 14 (2007.), 66–74.) te čak dva povijesna romana (Katušić, Ivan, (1987.), *Admiralski stijeg*, Zagreb, Znanje; Vukušić, Stjepan, (2004.), *Admiral: Roman o Janku Vukoviću pl. Podkapelskom, prvom hrvatskom admiralu*, Zagreb, Naklada Pavičić). Međutim, kao i kod Njegovana, nedostaje prava znanstveno-kritička biografija ovog časnika.

vrijedne informacije o njegovim promaknućima, funkcijama i napretku unutar ratne mornarice, odlikovanjima te ponekad i telegrame u kojima se Njegovan spominje. Neke od tih telegrama Njegovanu šalje i sam car Karlo I. (1916. – 1918. g.). U Hrvatskoj ne postoji druga arhivska građa u kojoj bi se Njegovan spominjao te se ostatak građe nalazi u Beču. Osim navedene arhivske građe, autor se koristio literaturom i znanstvenim člancima na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Zbog nedostatka literature koja se odnosi na Njegovanov životopis, većina korištene literature obrađuje pomorski rat na Jadranu i ratne brodove općenito. U tim se radovima Njegovan spominje samo u širem kontekstu stanja unutar austro-ugarske ratne mornarice tijekom Prvoga svjetskog rata te posebice tijekom trajanja pobune mornara u Boki kotorskoj. Osim korištene arhivske građe, najvažnija knjiga koju je autor koristio, a bez koje ovaj rad ne bi bio moguć, jest *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914* autora Antonia Schmidt-Brentana.

1.3. Historiografija

Vrlo je važno naglasiti kako ne postoji niti jedan opsežniji znanstveno-kritički rad, poput biografija ili monografija, o admiralu Njegovanu na hrvatskom jeziku. Možemo pretpostaviti da je to zato što je građa za proučavanje admiralu austro-ugarske ratne mornarice prilično teško dostupna, te iz razloga što u Hrvatskoj nema povjesničara koji bi se bavili tom temom ili je jednostavno ne smatraju važnom. Krenemo li od enciklopedijskih natuknica naići ćemo samo na kratke tekstove informativnoga karaktera o Njegovanu u jugoslavenskim izdanjima *Vojne i Pomorske enciklopedije*. Ti kratki tekstovi ne otkrivaju mnogo (navode samo kratak pregled njegove karijere u mornarici), te čak krivo navode godine Njegovanovih promaknuća u admiralske činove. Sličan tekst informativnoga karaktera o Njegovanu možemo pronaći i u austrijskom biografskom leksikonu (*Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*). Malo opsežnija, doduše još uvijek vrlo kratka biografija (nepune 2 str.), može se pronaći u stručno-popularnom časopisu *Vojna povijest* iz rujna 2014. g. Zasigurno najdetaljniji prikaz Njegovanove vojne karijere daje Antonio Schmidt-Brentano u knjizi *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, u kojoj, na temelju arhivske građe iz bečkog Ratnog arhiva, u natuknicama detaljno navodi podatke o promaknućima, funkcijama na kojima je služio, odlikovanjima, te u kratkom tekstu na dvjema stranicama opisuje Njegovanovu karijeru. U tom kratkom tekstu donosi vrlo vrijedne ocjene i zapažanja Njegovanovih nadređe-

nih vezane uz njegovu službu i ponašanje u ratnoj mornarici. Međutim, ni u toj knjizi nema podataka o Njegovanovu privatnom životu. Lawrence Sondhaus u knjizi *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918: Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism* jedno potpoglavlje (*The Navy under Njegovan: February 1917-February 1918*) u poglavlju *The Navy at War: from Njegovan to Horthy* posvećuje Njegovanovu dolasku na čelo ratne mornarice te analizira razdoblje u kojem je on bio vrhovni zapovjednik. U još jednom potpoglavlju (*The Cattaro Mutiny and its Consequences: February 1918*) istog poglavlja, opisuje pobunu mornara u Boki kotorskoj i navodi razloge zbog kojih je Njegovan smijenjen s funkcije vrhovnog zapovjednika.

2. Školovanje

Maksimilijan⁴ Njegovan rođen je 31. listopada 1858. g. u Zagrebu. Maksimilijanov otac Petar bio je natporučnik *Landwehra*⁵ I. pješačke pukovnije, dok mu je majka bila kći jednog časnika. Ime Maksimilijanove majke i njegova djeda s majčine strane ostaju nam nepoznati. Otac mu je od 1873. g. radio kao porezni službenik u Gospiću.⁶ Njegov mlađi brat Viktor (1860. – 1925.) je tijekom Prvog svjetskog rata služio u kopненоj vojsci te je karijeru završio s počasnim činom generala pješništva (njem. *k.u.k. General der Infanterie mit Titel und Charakter*), a 7. ožujka 1917. g. dodijeljeno mu je i ugarsko plemstvo nakon čega je imao pravo dodati prefiks „von“ svom prezimenu.⁷ Nakon nekoliko godina obitelj Njegovan seli u Gospić gdje je Maksimilijan završio nižu realnu školu⁸ te je od listopada 1871. g. primao pola vojne stipendije više kategorije. U Pomorsku akademiju u Rijeci primljen je početkom listopada 1873. g. te je bio oslobođen plaćanja školarine. Upravo je Pomorska akademija u Rijeci bila glavna mornarička visokoškolska ustanova te se kadar austro-ugarske ratne mornarice popunjavao časnicima školovanim na toj akademiji. Uvjet za upis bila su završena četiri razreda gimnazije. Polaznici koji su završili akademiju bili su raspoređivani na

4 U dokumentima i literaturi na njemačkome jeziku navodi se kao Maximilian.

5 *Landwehr* je naziv za naoružane postrojbe iz puka koje su se u Austriji pojavile za napoleonskih ratova 1805. i 1809. g. U Hrvatskoj se pojavljuju pod nazivom domobranstvo. (*Hrvatska enciklopedija*, „domobranstvo“, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15879>)

6 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 390.

7 Broucek, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, 138; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 390.

8 Niža realna škola ili gimnazija nastaje krajem 19. st. i u njoj nastavni plan, za razliku od klasične, obuhvaća više realnih, tj. prirodnoznanstvenih predmeta, živih jezika i crtanje. (*Hrvatska enciklopedija*, „gimnazija“, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22015>).

ratne brodove na kojima su provodili dvije godine. Prednost kod upisa na akademiju imali su kandidati iz aristokratskih i drugih bogatih obitelji te sinovi poznatih časnika, admirala i generala.⁹ To nam govori da su prednost za pohadanje vojnih akademija općenito, imali u pravilu samo imućniji pojedinci, dok su ostali kandidati (koji bi možda ostvarili zavidnu karijeru unutar oružanih snaga da im se pružila prilika) imali manje mogućnosti upisa na akademije. Prvu godinu na Pomorskoj akademiji Njegovan je završio kao osmi od 32 polaznika, a treću kao drugi od 26 polaznika.¹⁰ Da je bio vrlo uspješan tijekom školovanja dokazuje činjenica da je akademiju u srpnju 1877. g. završio kao prvi od 25 polaznika što ga je činilo najuspješnijim polaznikom te generacije. Nakon završetka školovanja na akademiji Njegovan je pristao na sedam godina i šest mjeseci aktivne službe i dvije godine i šest mjeseci rezervne službe u ratnoj mornarici te je dobio čin pomorskog kadeta II. klase (*Seekadett II. Klasse*).¹¹

Nadređeni su ga opisali kao „željnog i aktivnog, nastoji trenirati kroz učenje, služi precizno i pouzdano u svakom pogledu, ... vrlo dobar promatrač, spretan i pouzdan u računanju, ... bit će dobar navigacijski časnik“, ali istovremeno ima „dovoljno neovisnosti da bude dobar topnički i palubni kadet“. Nadalje su ga opisali kao „smirenog i karakternog pomorskog časnika“ čije je časničko ponašanje „prema podređenima bilo strogo po službenim propisima“ i koji je shodno tome postao „dobar i pouzdan časnik za obuku“ te je iznad svega „bio pouzdan i vrlo dobro upoznat s inovacijama iz područja pomorskih mina“. ¹² Iz ovih je ocjena vrlo očito kako je Njegovan već na početku svoje karijere bio vrlo energičan, ali i poslušan mladi časnik voljan učiti i napredovati. Činjenica da ga hvale kao dobrog topničkog i palubnog kadeta te da je dobro upoznat s pomorskim minama govori nam da je bio vrlo svestran časnik koji je bio sposoban obnašati niz različitih funkcija.

3. Služba u ratnoj mornarici do početka Prvog svjetskog rata

Prvi brod na kojem je Njegovan služio u razdoblju između listopada 1877. g. i srpnja 1878. g. bila je korveta „Dandolo“. Kao navigacijski kadet i promatrač na tom je brodu putovao do Sjeverne i Južne Amerike.¹³ Takva preocean-

9 Duran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 152; Zaninović, *Šibenska ratna luka u Prvom svjetskom ratu*, 13.

10 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 395.

11 *Isto*, 390.

12 *Isto*, 394.

13 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 42; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale*,

ska putovanja bila su u to vrijeme uobičajena te su osim dobre vježbe za kadete služila i kao neka vrsta „diplomatskih“ misija u kojima su brodovi bili svečano dočekani u stranim zemljama. Nakon službe na „Dandolu“ služio je na brodovima „Adria“, „Don Juan d’ Austria“, „Fasana“ te „Habsburg“ da bi sredinom listopada 1879. g. bio u Hidrografskome zavodu u Puli gdje se pripremao za polaganje ispita za pomorske časnike.¹⁴ Nakon što je uspješno položio ispit službu nastavlja na korveti „Minerva“ i parobrodu s veslima „Triest“. Krajem 1880. g. tri mjeseca bio je časnik u VI. satniji mornarskog korpusa u Puli te je 1. studenog iste godine promaknut u zastavnika linijskog broda (*Linienschiffsfährnich*). Početkom 1881. g. pohađa časnički tečaj za pomorske mine na školskom brodu „Curtatone“ te je od početka veljače 1882. g. do kraja svibnja 1884. g. na istom brodu služio kao časnik za obuku posade u rukovanju pomorskim minama.¹⁵ Nakon dvomjesečne službe na kazamatnom¹⁶ brodu „Kaiser Max“ u kolovozu 1884. g. biva premješten na korvetu „Helgoland“ s kojom kao navigacijski časnik i promatrač putuje do zapadne Afrike. Tijekom službe na „Helgolandu“ nadređeni su ga ocijenili kao časnika „vrlo željnog služenja s dobrim uspjehom; teži daljnjem usavršavanju i vježbi. Ima strast i ljubav prema temi (navigaciji) te je detalje navigacije (na „Helgolandu“) uspješno izvršio“.¹⁷ Njegovan se zatim od kolovoza 1885. g. našao na školskom brodu „Schwarzenberg“ na kojemu je služio kao časnik za obuku i inspekciju. Upravo tijekom službe na tom brodu Njegovan je doživio i prvu kritiku svoje karijere kada su ga nadređeni opisali kao časnika koji je „vojno dobro uvježban, ali ne razvija uvijek dovoljno energije i rutine za vježbe...“, ali u nastavku ipak saznajemo da se poboljšao jer se njegovo „ponašanje znatno popravilo od trenutka ukrcaja (na „Schwarzenberg“)“. Nadalje, Njegovanovi nadređeni optimistično su zaključili kako „ovaj časnik daje razloga za nadu da će i on u potpunosti odgovarati u tom smjeru, jer je nesumnjivo vrlo sposoban i ima dobru volju. Postigao je vrlo dobre rezultate kao nastavnik na srpskom-hrvatskom jeziku. Vrlo koristan, voljan i ambiciozan časnik.“¹⁸ Važno je naglasiti kako je Njegovan kao relativno mlad

Band II: 1896-1914, 390.

14 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 391.

15 *Isto*, 391.

16 Kazamat ili kazamata (tal. *casamatta*), na ratnim brodovima, u razdoblju 1870.–1903., središnji jednokatni ili dvokatni oklopljeni prostor u kojem su bili smješteni topovi glavnog topništva. (*Hrvatska enciklopedija*, „kazamat“, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31018>)

17 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 394.

18 *Isto*, 394.

časnik počeo obučavati druge kadete te je u mnogo slučajeva, nedugo nakon što je sam završio obuku iz nekog područja ili vještine, počeo obučavati druge u tim vještinama. To nam pokazuje da je njegov napredak u ratnoj mornarici bio uistinu strelovit i da ga nisu bez razloga hvalili kao vrlo sposobnog časnika koji će daleko napredovati.

Služba ga nakon toga ponovno vodi u Pulu gdje između kolovoza 1887. i rujna 1888. g. prvo služi kao zapovjednik satnije mornarskog korpusa te zatim kao zapovjednik odjela za novačenje u korpus. Njegovan je zatim kao časnik za obuku iz matematike, nautičkih znanosti i *ilirskog* jezika premješten na školski ponton „Novaru“ gdje je 1. studenog 1888. g. promaknut u poručnika linijskog broda II. klase (*Linienschiffsleutnant II. Klasse*).¹⁹ Nakon dvije godine službe na „Novari“ krajem rujna 1890. godine odlazi na Pomorsku akademiju u Rijeci gdje radi kao nastavnik za nautiku te istovremeno obnaša dužnost direktora nautičkog depoa. U veljači 1891. g. premješten je na brod „Andreas Hofer“ na kojem je 1. svibnja 1891. promaknut u poručnika linijskog broda I. klase (*Linienschiffsleutnant I. Klasse*). Tijekom službe na „Hoferu“ Njegovana opisuju kao časnika „živahnog duha, izvrsnog razumijevanja, oštrog pamćenja, ispravnog suda – odlučan, energičan, vrlo časnog karaktera, veoma veselog raspoloženja. Vrlo je dobro pazio na svoje podređene i u svakom je pogledu odličan pomorski časnik, opravdavajući najbolje nade.“²⁰ Ovaj i svi prijašnji opisi Njegovana tijekom njegove rane karijere pokazuju da je bio vrlo sposoban časnik kojem je prognozirana svijetla budućnost i strelovit napredak u austro-ugarskoj ratnoj mornarici te je nesumnjivo bio jedan od najobrazovanijih časnika svoje generacije.

Nakon kratkog boravka u opservatoriju Hidrografskog zavoda u Puli, Njegovan od sredine rujna 1892. do travnja 1893. g. pohađa časnički tečaj za torpeda na školskom brodu „Alpha“. Tečaj je završio s izvrsnim uspjehom te zatim na istom brodu preuzima položaj časnika za obuku posade u rukovanju torpedima na kojem ostaje do srpnja 1893. g.²¹ Od 3. srpnja 1893. g. Njegovan po prvi puta samostalno zapovijeda kao zapovjednik torpednog broda „Condor“. Čak i kao zapovjednik torpednog broda dobro se snašao te je „dobro razumio sva važna tekuća pitanja dana“, iako je patio od upale šarenice.²² No, upravo

19 *Isto*, 391.

20 *Isto*, 394.

21 *Isto*, 391.

22 *Isto*, 394.

ga je upala šarenice natjerala da već 23. srpnja 1893. g. prekine zapovjedništvo na „Condoru“ zbog odlaska u bolnicu u Puli na liječenje. Od kraja ožujka do sredine rujna 1895. g. Njegovan kao I. časnik torpeda i promatrač služi na velikoj krstarici „Kaiser Franz Joseph I.“. Taj brod građen je u brodogradilištu San Rocco u Trstu i u službu ulazi 1890. g. te prvotno služi u sastavu flote.²³ U razdoblju kada Njegovan služi na njemu, „Kaiser Franz Joseph I.“ zajedno s blizancem „Kaiserin Elisabeth“ i oklopnim krstašem „Maria Theresia“ krstari Sjevernim i Baltičkim morem i sudjeluje na proslavi otvorenja kanala cara Wilhelma (današnji Kielski kanal).²⁴ Njegovan je zatim premješten na vojni odjel Lučkog admiralata u Puli gdje ostaje do kraja ožujka 1896. g. kada postaje torpedni časnik i promatrač na oklopnj krstarici „Kaiserin und Königin Maria Theresia“ na kojoj ostaje do kraja listopada. Nadređeni ga je 1896. g. pohvalio: „Visoko preporučeni časnik zbog svog vojničkog stava i svestrane prilagodljivosti.“²⁵ Njegovanove sposobnosti uključivale su dobro poznavanje njemačkog i srpsko-hrvatskog jezika, tečno poznavanje talijanskog, francuskog i engleskog jezika te se vrlo često i sigurno koristio Morseovim aparatom.²⁶ Činjenica da je govorio toliko jezika ne iznenađuje jer su i drugi visoki časnici austro-ugarske ratne mornarice, osim svojih materinjih jezika i službenoga njemačkog jezika, govorili engleski, francuski i talijanski.²⁷ Nakon kraće službe na vojnom odjelu Lučkog admiralata u Puli, u siječnju 1897. g. ponovno se vraća kao navigacijski časnik na veliku krstaricu „Kaiser Franz Joseph I.“ s kojom putuje u istočnu Aziju.²⁸ „Franz Joseph“ je u vodama Dalekog istoka zamijenio blizanca „Kaiserin Elisabeth“, ali je brzo vraćen na Sredozemlje kako bi sudjelovao u operacijama međunarodne eskadre kod Krete.²⁹

Od kraja srpnja 1897. do sredine rujna 1899. g. Njegovan radi kao razredni časnik i nastavnik za obuku iz snasta³⁰, manevriranja brodom i vježbi jedrenja na Pomorskoj akademiji u Rijeci te predaje polaznicima treće godine.³¹ Što

23 Freivogel, *Austrougarske krstarice u Prvome svjetskom ratu*, 42, 45.

24 *Isto*, 45.

25 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 394.

26 *Isto*, 394.

27 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 295.

28 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392.

29 Freivogel, *Austrougarske krstarice u Prvome svjetskom ratu*, 45.

30 Snast je naziv za sve dijelove brodske opreme koji neposredno ili posredno služe za nošenje jedra. (*Hrvatska enciklopedija*, „snast“, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56869>).

31 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392.

se tiče posla nastavnika, Njegovanove osobine bile su posebno učinkovite u dvama područjima: u odgojno-obrazovnom radu (npr. Becker 1898.: „ima vrlo povoljan utjecaj na mlade i dobar je učitelj“) i u pomorstvu (Brosch 1901.: „... uvijek će raditi vrlo vrijedan posao“).³² U međuvremenu je dobio i prvo odlikovanje svoje karijere te je 12. travnja 1898. g. odlikovan carskim kineskim Redom dvostrukog zmaja III. klase, III. reda (*Orden vom Doppelten Drachen III. Klasse, III. Grades*).³³ To je odlikovanje bilo usko vezano uz europske sile te je dodjeljivano Kinezima i stranim državljanima za izvanredne zasluge prema prijestolju i dvoru *Qing*. Prvo austro-ugarsko odlikovanje dobio je 2. prosinca 1898. g. kada je odlikovan Jubilarnom komemorativnom medaljom (*Jubiläums-Erinnerungsmedaille 1898*), koja se dodjeljivala vojnom i civilnom osoblju povodom 50.-te godišnjice vladavine cara Franje Josipa I.³⁴ Nakon Pomorske akademije Njegovan između rujna 1899. i kolovoza 1900. g. služi na školskom brodu „Albatros“ i u dvama navratima na lučkom brodu „Tegetthoff“ te je 1. svibnja 1900. g. promaknut u kapetana korvete (*Korvettenkapitän*). Novo samostalno zapovjedništvo preuzima krajem rujna 1901. g. kada postaje zapovjednik školskog broda, topovnjače „Nautilus“.³⁵

Njegovan je zatim po prvi puta premješten u kancelarijsku službu. Nepune tri godine (travanj 1902. g. - ožujak 1905. g.) boravi u Beču kao stožerni pomorski časnik u kancelariji za operacije Mornaričke sekcije Ministarstva rata (*k.u.k. Marinesektion des Kriegsministeriums*).³⁶ Mornarička sekcija zastupala je interese ratne mornarice u Ministarstvu rata jer su u Austro-Ugarskoj postojala samo tri zajednička ministarstva (rata, financija i vanjskih poslova), pa ratna mornarica nije imala svoje zasebno ministarstvo.³⁷ Iz tog je razloga ratna mornarica kod financiranja često bila zapostavljena u korist vojske. Tijekom službe u Mornaričkoj sekciji Njegovan je 16. srpnja 1902. g. odlikovan Časničkom oznakom za vojničku službu III. klase (*Militärdienstzeichen III. Klasse für Offiziere*), koja je označavala 25-godišnju časničku službu, te je 1. studenog 1904. g. promaknut u kapetana fregate (*Fregattenkapitän*).³⁸ Od sredine ožujka 1905. g. do početka rujna 1906. g. zapovjednik je glavnog školskog broda

32 *Isto*, 394-395.

33 *Isto*, 394.

34 *Isto*, 393.

35 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 42.

36 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392.

37 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 20.

38 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 43; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 390, 393.

„Schwarzenberg“ te je 5. travnja 1905. g. odlikovan Vojnim križem za zasluge (*Militärverdienstkreuz*).³⁹ Njegovan zatim postaje zapovjednik obalne oklopnjače „Budapest“, te će tu poziciju držati do kraja siječnja 1907. godine. „Budapest“ je bio obalna oklopnjača klase *Monarch* te je imao dva broda blizanca, „Monarch“ i „Wien“. Brodovi te klase, premda su bili maleni i projektirani kao obalne oklopnjače, bili su prvi suvremeni bojni brodovi austro-ugarske ratne mornarice.⁴⁰ Građeni su na prijelazu iz 19. u 20. st. i bili su najstarijih austro-ugarski bojni brodovi koji su aktivno sudjelovali u Prvome svjetskom ratu, ali pretežito kao eskadra za obranu obale, prvotno u Boki kotorskoj u potpori postrojbi kopnene vojske protiv Crne Gore, a kasnije i na sjevernom Jadranu protiv Italije.⁴¹ „Budapest“ je sagrađen u brodogradilištu *Stabilimento Tecnico Triestino* u Trstu te je u službu ušao 1898. godine. U razdoblju kada je Njegovan bio zapovjednik broda, tj. u rujnu 1906. g., na „Budapestu“ se vrše pokusi s vezanim balonom tijekom vježbi iskrcavanja kod Gruža, kojima je nazočio i nadvojvoda Franjo Ferdinand.⁴²

Od 27. siječnja 1907. do 6. siječnja 1909. g. Njegovan služi kao šef stožera Eskadre te je istovremeno zapovjednik bojnog broda „Erzherzog Karl“. Eskadra je bio naziv za diviziju brodova koji su u mirnodopsko vrijeme opremani kao zimska ili ljetna Eskadra.⁴³ Zimi je djelovala divizija triju najnovijih bojnih brodova pod zapovjedništvom jednog viceadmirala, dok je ljeti Eskadra pojačana drugom divizijom bojnih brodova, dodatnim krstarcima i torpednim jedinicama.⁴⁴ „Erzherzog Karl“, bojni brod klase *Erzherzog*, izgrađen je u brodogradilištu u Trstu te u službu ulazi u lipnju 1906. g. Brodovi klase *Erzherzog* („Karl“, „Friedrich“ i „Ferdinand Max“) nakon dovršetka izgradnje ulaze u sastav Eskadre i 1908. g. sudjeluju u jesenskom školskom krstarenju Sredozemljem te posjećuju Maltu, Barcelonu, Gibraltar, Tanger i Krf.⁴⁵ Brodovlje je ponovno mobilizirano potkraj 1908. g. zbog krize do koje dolazi nakon aneksije Bosne i Hercegovine, te Eskadru u to vrijeme čine svih šest suvremenih bojnih brodova iz klase *Erzherzog* i *Habsburg*.⁴⁶ Tijekom službe na „Erzherzog Karlu“

39 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 42, 43; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392, 393.

40 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 41.

41 *Isto*, 41.

42 *Isto*, 50.

43 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 59.

44 *Isto*, 59.

45 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 107.

46 *Isto*, 107.

Njegovan je hvaljen kao taktičar koji je „vrlo savjestan, u svakom pogledu preporučiv pomorski stožerni časnik. Tijekom pojačane (ljetne) Eskadre, često pod teškim okolnostima, vodio je svoje agende (kao šef stožera) smireno i razborito do potpunog zadovoljstva.“⁴⁷ U istom razdoblju kada je bio šef stožera Eskadre, promaknut je 1. studenog 1907. g. u čin kapetana linijskog broda (*Linienschiffskapitän*), te je dan poslije odlikovan čak trima stranim odlikovanjima: Zapovjedničkim križem papinskog Reda Svetog Groba (*Kommandeurkreuz des päpstlichen Ordens vom Heiligen Grab*), osmanskim Redom Medschidie II. klase (*Ottomanischer Medschidie-Orden II. Klasse*) i Zapovjedničkim križem grčkog Reda Otkupitelja (*Kommandeurkreuz des griechischen Erlöser-Ordens*).⁴⁸ Godine 1908. odlikovan je i dvama austro-ugarskim odlikovanjima: 12. kolovoza Redom željezne krune III. klase (*Orden der Eisernen Krone III. Klasse*), koji se dodjeljivalo za iznimne vojne i civilne zasluge, te 2. prosinca Vojnim jubilarnim križem (*Militär-Jubiläumskreuz 1908*), koji se dodjeljivao vojnom i civilnom osoblju povodom 60-te godišnjice vladavine cara Franje Josipa I.⁴⁹ Iste je godine, 23. listopada, odlikovan pruskim Redom crvenog orla II. klase (*Preußischer Roter-Adler-Orden II. Klasse*) i španjolskim Redom za pomorske zasluge III. klase (*Spanischer Orden der Merito Naval III. Klasse*).⁵⁰ Dodjeljivanje većeg broja stranih odlikovanja u tako kratkom razdoblju možda izgleda neobično, ali je za to vrijeme bilo posve uobičajeno, pogotovo ako je časnik često išao u službene posjete stranim državama, ili su ti predstavnici dolazili u Austro-Ugarsku. Dodjeljivanjem odlikovanja vojnim časnicima održavali su se prijateljski odnosi među državama te je većina država toga razdoblja imala odlikovanja koja su se dodjeljivala isključivo stranim državljanima.

U veljači 1909. g. Njegovan je ponovno premješten u kancelarijsku službu, tj. kancelariju za operacije Mornaričke sekcije Ministarstva rata, gdje od 19. travnja služi kao izvršni direktor i ađutant (pobočnik) pomorskog zapovjedništva.⁵¹ Nakratko je (od 7. srpnja do 23. rujna 1910. g.) bio zapovjednik bojnog broda „Erzherzog Ferdinand Max“ (kao dio Eskadre) da bi se ponovno, kao izvršni direktor, vratio u kancelariju za operacije Mornaričke sekcije, gdje osta-

47 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 395.

48 *Isto*, 390, 394.

49 *Isto*, 393.

50 *Isto*, 394.

51 Broucek, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, 138; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392; Montagna, „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, 856; Montagna, Tucker, „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, 62.

je do polovice lipnja 1911. g. Za izvrsnu službu u kancelariji za operacije 31. svibnja 1911. g. odlikovan je Brončanom medaljom za vojne zasluge s crvenom vrpcom (*Militärverdienstmedaille am roten Bande*).⁵² Njegovan je zatim stavljen na raspolaganje nadvojvodi Franji Ferdinandu te kratko služi kao zapovjednik jahte „Miramar“, carske jahte koju su koristili mnogi članovi carske obitelji, među ostalim i Franjo Josip I. te carica Elizabeta.⁵³ Ovaj podatak veoma je značajan jer pokazuje da je Njegovan bio čovjek od povjerenja carske obitelji. To nam također govori da je bio veoma odan caru i Monarhiji jer u suprotnome ne bi dobio takvu čast da osobno zapovijeda carskom jahtom. Zapovjedajući s bojnog broda „Erzherzog Karl“, od 31. kolovoza 1911. do 16. svibnja 1912. g. služi kao Komodor (*Kommodore*) i zapovjednik rezervne Eskadre te je 1. studenog 1911. g. promaknut u kontraadmirala (*Konteradmiral*), prvi (i najniži) od četiri admiralska čina u austro-ugarskoj ratnoj mornarici.⁵⁴ Ostatak 1912. i prva tri mjeseca 1913. g. ostaje zapovjednik „Erzherzog Karla“, ali nekoliko puta mijenja zapovjedništva. Od 16. svibnja do 16. kolovoza 1912. zapovjednik je II. divizije Eskadre; od 16. kolovoza do 6. prosinca 1912. ponovno je zapovjednik rezervne Eskadre; te je od 6. prosinca 1912. do 15. ožujka 1913. zapovjednik II. divizije I. eskadre tijekom Balkanske krize.⁵⁵ Odlukom donesenom 7. ožujka 1913. g., Njegovan je 15. ožujka 1913. g. postao zapovjednik I. eskadre i I. divizije te je zapovijedao s bojnog broda „Erzherzog Franz Ferdinand“.⁵⁶ „Erzherzog Franz Ferdinand“, „Radetzky“ i „Zrinyi“ bili su austro-ugarski bojni brodovi (*Pre-Dreadnoughti*) klase *Radetzky*, građeni između 1907. i 1911. g. u Trstu.⁵⁷ Od proljeća do jeseni 1913. g. sva tri broda sudjeluju u sastavu međunarodne eskadre kod blokade crnogorske obale poslije osnutka albanske države, što je Crna Gora nastojala spriječiti.⁵⁸ Osim austro-ugarskih, prisutni su bili britanski, talijanski, francuski, njemački i ruski ratni brodovi koji su svi bili pod zapovjedništvom britanskog admirala Cecila Burneyja. Bila je to

52 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 43; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 393.

53 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392.

54 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 42; Broucek, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, 138; Montagna, Tucker, „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, 62; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 390; Schmidt-Brentano, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, 127.

55 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 392-393.

56 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 70“, 11. 3. 1913.

57 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 126.

58 *Isto*, 129.

posljednja zajednička pomorska operacija velikih sila koje su godinu dana kasnije bile međusobno u ratu.⁵⁹ Cilj blokade bio je spriječiti da srpsko pojačanje pomogne Crnogorcima u opsadi Skadra, koji su branile albanske i osmanske trupe.⁶⁰ Pod pritiskom međunarodne blokade, Srbija je povukla svoju vojsku iz Skadra, koji su nakon toga okupirale zajedničke savezničke kopnene snage.⁶¹ Nakon te okupacije, Njegovan je od 14. svibnja do 30. srpnja 1913. g. predstavnik austro-ugarske ratne mornarice u međunarodnom admiralskom vijeću u Skadru⁶², te je 9. lipnja 1913. g. odlikovan Memorijalnim križem 1912./1913. (*Erinnerungskreuz 1912/13*), koji se dodjeljivao svom vojnom osoblju koje je barem četiri tjedna služilo u jednoj od mobiliziranih jedinica tijekom Balkanske krize krajem rujna 1912. g.⁶³

Odlukom donesenom 6. lipnja 1913. g., Njegovan je 13. lipnja 1913. g. postao zapovjednik Eskadre te je premješten na novi zapovjedni brod, bojni brod „Viribus Unitis“.⁶⁴ „Viribus Unitis“, vjerojatno najpoznatiji austro-ugarski ratni brod, dobio je ime po geslu cara Franje Josipa I. („ujedninjenim snagama“).⁶⁵ Zajedno s „Tegetthoffom“, „Prinz Eugenom“ i „Szent Istvanom“ „Viribus Unitis“ bio je austro-ugarski bojni brod (*Dreadnought*) klase *Tegetthoff*, najveće klase bojnih brodova ikad izgrađenih u austro-ugarskoj ratnoj mornarici. Izgrađen je u brodogradilištu u Trstu i u službu ulazi u prosincu 1912. g., te je u tom trenutku bio prvi bojni brod na svijetu s trocijevnim kulama.⁶⁶ Nakon stupanja u službu, „Viribus Unitis“ zajedno s „Tegetthoffom“ sudjeluje u ljetnim vježbama 1913. g. da bi od 13. lipnja do 18. srpnja iste godine djelovao u sastavu međunarodne eskadre koja je blokirala ušće rijeke Bojane kao odgovor na crnogorsku opsadu albanskoga grada Skadra.⁶⁷ Njegovan je 12. kolovoza 1913. g. odlikovan Viteškim križem Reda Leopolda (*Ritterkreuz des Leopold-Ordens*)⁶⁸,

59 Isto, 129.

60 Vego, *Austro-Hungarian Naval Policy, 1904–14*, 151–152.

61 Isto, 152.

62 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 42; Broucek, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, 138; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896–1914*, 393; Montagna, Tucker, „Njegovan, Maximilian (1858–1930)“, 62.

63 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896–1914*, 393.

64 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 161“, 10. 6. 1913.

65 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 108.

66 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 157; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 113.

67 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 157; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 113.

68 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 230“,

a njegovu je službu pohvalio i vrhovni zapovjednik austro-ugarske ratne mornarice, admiral Anton Haus⁶⁹ riječima: „Vrlo dobro upućen u sve grane struke, raznoliko znanstveno obrazovanje... ima pozitivan utjecaj na podređene i ima njihovo povjerenje. Vrlo marljiv i savjestan, s vrlo dobrim rezultatima. Zapovijedao je I. eskadrom i Eskadrom vrlo dobro u svakom pogledu. U potpunosti odgovara svom trenutnom položaju, pogodan je za sve više položaje i zapovijedanje većim skupinama.“⁷⁰ Imajući na umu sve prijašnje pohvale i pozitivne ocjene Njegovanove dotadašnje službe njegovih nadređenih, ne čudi niti ova pohvala od strane admirala Hausa s kojom on jasno daje do znanja da je Njegovan bio jedan od najboljih pomorskih časnika austro-ugarske ratne mornarice. Međutim, ovo nije prvi put da je Haus pohvalio Njegovana. Nakon manevara održanih 1912. g. admiral Haus mu je izjavio „bezrezervnu pohvalu“ i tako kritizirao njegovog manevarskog protivnika kontraadmirala grofa Lanjusa, te je upravo Haus u siječnju 1913. g. predložio da Njegovan zamijeni kontraadmirala Chmellarža na mjestu zapovjednika I. eskadre.⁷¹

U dnevnoj zapovijedi Lučkog admiralata u Puli od 22. kolovoza 1913. g. nailazimo na jedan zanimljiv tekst koji spominje Njegovana: „Gospodin kontraadmiral i zapovjednik Eskadre Maksimilijan Njegovan poslao je Lučkom admiralatu sljedeći brzojav: Eskadra, jako potresena nesrećom na streljani, izražava svoje žaljenje zbog ozljede njegovoj ekscelenciji gospodinu viceadmiralu Lanjusu i nada se najboljem mogućem poboljšanju njegova stanja; također izražava svoju najtopliju sućut zbog smrti i ozljeda prisutnog osoblja, kao i ozljeda inženjera Škode i moli da se u njezino ime doniraju vijenci u čast onima koji su vjerno izvršavali svoje dužnosti.“⁷² Viceadmiral grof Karl Franz Lanjus von Wellenburg (9. svibanj 1856. g. – 22. kolovoz 1913. g.), vršio je od 13. rujna 1912. g. dužnost predsjednika Mornaričko-tehničkog odbora u Puli (*Marinetechnisches Komitee*), koji se bavio proučavanjem tehničkih pitanja,

18. 8. 1913.

69 Anton Haus (13. lipnja 1851. g. – 8. veljače 1917. g.), od 27. veljače 1913. do iznenadne smrti od upale pluća 8. veljače 1917. g. bio je vrhovni zapovjednik austro-ugarske ratne mornarice i zapovjednik flote. Prvi je pomorski časnik u austro-ugarskoj ratnoj mornarici koji je bio promaknut u čin velikog admirala (*Großadmiral*) (1. svibnja 1916. g.) te je posthumno odlikovan Zapovjedničkim križem Reda Marije Terezije, najvišim vojnim redom Austro-Ugarske Monarhije. Za više o admiralu Hausu vidite: Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 201–212.

70 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 395.

71 *Isto*, 396.

72 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 234“, 22. 8. 1913.

planiranjem i ocjenjivanjem novogradnji, poboljšavanjem naoružanja i sl.⁷³ Lanjus je 21. kolovoza 1913. g. nazočio testiranju mornaričkog oružja u streljani Saccorgiana kraj Pule. U jednom trenutku, top kalibra 30.5 cm pored kojeg je viceadmiral Lanjus stajao eksplodirao je, vjerojatno zbog prevelikog naboja barutom te su mu obje potkoljenice nagnječene i trebalo ih je amputirati.⁷⁴ Istoga dana kada Njegovan šalje brzojav u Pulu, u kojem mu je poželio brz oporavak, viceadmiral je umro zbog gubitka krvi.

Ovaj telegram važan je jer je dva mjeseca kasnije, točnije 12. listopada 1913. g., upravo Njegovan naslijedio grofa Lanjusa na mjestu predsjednika Mornaričko-tehničkog odbora u Puli.⁷⁵ Ubrzo nakon preuzimanja nove službe, Njegovan odlazi na dopust u trajanju od tri mjeseca te možemo pretpostaviti da je u tom razdoblju putovao u Francusku i Italiju.⁷⁶ Novo odlikovanje dobio je 29. listopada 1913. g. kada je odlikovan Časničkom oznakom za vojničku službu II. klase (*Militärdienstzeichen II. Klasse für Offiziere*)⁷⁷, koja se dodjeljivala za 35 godina časničke službe te je 1. studenog iste godine promaknut u čin viceadmirala (*Vizeadmiral*).⁷⁸

4. Početak Prvoga svjetskog rata i služba do veljače 1917. godine

Austro-Ugarska, Njemačka i Italija, kao članice trojnoga saveza Centralnih sila, za cilj su u vojno-pomorskom smislu imale prevlast na Sredozemnom moru u odnosu na francusku i britansku mornaricu. Najjače snage austro-ugarske flote bile su često na moru te su uvježbavale borbenu taktiku tijekom brojnih krstarenja Jadranom i Sredozemnim morem.⁷⁹ Jedan od glavnih problema austro-ugarske ratne mornarice bile su male zalihe pogonskog goriva, u prvom redu ugljena. Domaća proizvodnja nije mogla pokriti ratne potrebe vojske,

73 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 21; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 287, 290.

74 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 292.

75 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 278“, 5. 10. 1913.

76 U dnevnoj zapovijedi od 11. listopada 1913. g. piše da je „kontraadmiral Njegovan dobio pravo na tromjesečni odmor u Austro-Ugarskoj, Francuskoj i Italiji...“ (HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 284“, 11. 10. 1913.)

77 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 305“, 1. 11. 1913.; Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 393.

78 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 308“, 4. 11. 1913.

79 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 57.

mornarice i industrije te je uz to domaći ugljen bio loše kakvoće, što je rezultiralo uvozom britanskog ugljena za potrebe mornarice.⁸⁰ U skladištima se 1914. g. nalazilo oko 500 tisuća tona ugljena, što nije bilo dovoljno za dulji rat.⁸¹ Valja istaknuti da je problem pogonskog goriva i resursa općenito često zanemarivan problem koji je Freivogel u ovome slučaju odlično uočio. Taj nam problem svjedoči koliko su gospodarski resursi neke zemlje važni za uspješno vođenje dugoročnog rata. Austro-Ugarska Monarhija nije mogla izdržati rat bez gospodarske i financijske pomoći Nijemaca te je upravo nedostatak gospodarskih resursa bio jedan od glavnih razloga zbog kojeg su Centralne sile izgubile Prvi svjetski rat. U slučaju austro-ugarske ratne mornarice, nedostatak pogonskog goriva i hrane bili su ključni razlozi zbog kojih je bojna flota bila neaktivna i pasivna, što je posljedično dovelo i do pobune mornara u Boki kotorskoj.

Kada je prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand zajedno sa suprugom Sofijom krajem lipnja 1914. g. krenuo u službeni posjet Bosni i Hercegovini, nitko nije očekivao da će ono, što će se tamo dogoditi, biti povod do tada najvećem ratu u povijesti. Bosna i Hercegovina je samo šest godina prije toga (1908. g.) bila službeno anektirana Austro-Ugarskoj Monarhiji, nakon što je od 1878. g. bila pod austro-ugarskom okupacijom. Potkraj lipnja 1914. g. u Bosni i Hercegovini održane su vojne vježbe austro-ugarske vojske uz nazočnost nadvojvode Franje Ferdinanda. Nadvojvoda je bojnim brodom „Viribus Unitis“ stigao iz Pule do Ploča, odakle ga je u Metković prebacila jahta „Dalmat“.⁸² Nakon vojnih vježbi nadvojvoda sa suprugom odlazi u službeni posjet glavnom gradu Sarajevu. Dana 28. lipnja dolazi do atentata na nadvojvodu i njegovu suprugu tijekom kojeg su oboje ubijeni. Atentator Gavrilo Princip, bio je srpski nacionalist i pripadnik terorističke organizacije „Crna ruka“ koja se borila za pripajanje Bosne i Hercegovine Kraljevini Srbiji. Lijesovi s tijelima nadvojvode Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije vraćeni su „Dalmatom“ do Ploča, a potom „Viribus Unitisom“ do Trsta, odakle su željeznicom prebačeni do dvorca Artstetten u Austriji, gdje je bračni par sahranjen.⁸³ Službenu obavijest o atentatu Lučki admiralat u Puli objavljuje dan poslije, 29. lipnja 1914. g.⁸⁴ Tadašnji admiral luke i zapovjednik ratne luke

80 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 63.

81 *Isto*, 63.

82 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 158.

83 *Isto*, 158.

84 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagbefehl Nr. 180“, 29. 6. 1914.

u Puli, viceadmiral Eugen Ritter von Chmelarž⁸⁵, 1. srpnja 1914. g. odlazi u Beč na sprovod nadvojvode Franje Ferdinanda, te ga do 4. srpnja u Puli mijenja viceadmiral Maksimilijan Njegovan.⁸⁶ Svega dvanaest dana kasnije, 16. srpnja, Chmelarž odlazi u Beč na sprovod admirala Rippera te istodobno uzima godišnji odmor u trajanju od 53 dana.⁸⁷ Njegovan ga ponovno mijenja, ali samo do 24. srpnja kada se Chmelarž vraća u Pulu, ne iskoristivši sve dane godišnjeg odmora.⁸⁸ Činjenica da je upravo Njegovan mijenjao zapovjednika najvažnije austro-ugarske ratne luke tijekom njegove odsutnosti govori nam kakvo je povjerenje uživao od zapovjednih struktura ratne mornarice.

Pula je bila glavna mornarička baza austro-ugarske ratne mornarice te se tamo nalazila glavnina flote i Lučki admiralat (*Hafenadmiralat*) čija je glavna zadaća bila izravna i neizravna obrana glavne pomorske baze. Prema popisu stanovništva iz 1910. g. Pula je imala 58 662 stanovnika, od čega je 16 014 otpadalo na djelatne vojne osobe.⁸⁹ U Puli se također nalazio Pomorski arsenal (*Seearsenal*), brodogradilište, Središnja ustanova za tehničku opskrbu s radionicama za topove i torpeda, Centar za veze (*Nachrichtensammelstelle*), Pomorsko minsko zapovjedništvo (*Seeminenkommando*), Zapovjedništvo ratne luke (*Kriegshafenkommando*) te brojni drugi pomoćni objekti kao što su npr. Mornaričko-tehnički odbor (*Marinetechnisches Komitee*), Građevinski zavod, Hidrografski zavod, Mornarička bolnica, Opskrbni zavod, Mornarički zavod za odijevanje, Mornarički sud, Mornarički evidentni ured, Telegrafski ured, itd.⁹⁰ Za pomorsku obranu Tršćanskog zaljeva i jadranske obale bila su zadužena posebna zapovjedništva pomorskih područja (*Seebezirkskommando*) u Trstu, Šibeniku i Boki. Zapovjedništvo u Trstu pokrivalo je područje sjeverno od rta Savudrija do talijanske granice; zapovjedništvo u Šibeniku područje južno od

85 Eugen Ritter von Chmelarž (17. studeni 1856. g. – 13. kolovoz 1945. g.), od 15. ožujka 1913. g. do umirovljenja 1. travnja 1917. g. obnaša dužnost admirala luke i zapovjednika ratne luke u Puli. U čin admirala je promaknut 1. svibnja 1915. g. Za više od admiralu Chmelaržu vidite: Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 366–370.

86 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 182-185“, 1. 7. 1914. – 4. 7. 1914.

87 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 197“, 16. 7. 1914.

88 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 205“, 24. 7. 1914.

89 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 39.

90 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 21; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 39.

Kvarnera do Boke kotorske; te je zapovjedništvo u Herceg Novom pokrivalo područje Boke kotorske, koje je operativno bilo podređeno zapovjedništvu kopnene vojske.⁹¹ Tijekom rata, za obranu kvarnerskog akvatorija osnovano je posebno Zapovjedništvo pomorskog okruga u Rijeci.⁹² Izvan Pule, osim pomorskih škola, nije bilo nikakvih mornaričkih ustanova, izuzev jednoga odjela mornara u Trstu, manje arsenalske podružnice u Tivtu, središnjice Dunavske flotile u Budimpešti i detaširanih odreda mornara u Pekingu i Tientsinu.⁹³ Za novačenje mornara služila su popunidbena zapovjedništva u Trstu, Šibeniku i Rijeci, a za organizaciju prijevoza morem Uprava pomorskog prijevoza u Trstu.⁹⁴ Kako navodi Freivogel, odlučan protivnik mogao je lako blokirati Šibenik, u koji se ulazilo kroz uski kanal sv. Ante te je zato Šibenik početkom rata uređen samo kao pomoćna baza za torpedne flotile, s dodatnim uporištem za torpiljarke u obližnjoj Rogoznici.⁹⁵ Nadalje, navodi kako se na jugu nalazilo izvrsno sidrište u zaljevima Boke kotorske, ali je bilo preblizu Crnoj Gori i moglo ga se lako gađati s obronaka Lovćena, pa je tek nakon pada Crne Gore u siječnju 1916. g. uređena veća luka za podmornice i lake snage, te naposljetku i posebni Lučki admiralat, kako navodi Đuran.⁹⁶

Austro-Ugarska Monarhija bila je višenacionalna država s dvadesetak naroda u kojoj su Austrijanci i Mađari bili dominantni narodi. Ratna mornarica bila je stoga multietnička te se svaki brod zbog velikog broja nacionalnosti članova posade smatrao „carstvom u malom“. Važno je zbog toga navesti kako je izgledao nacionalni sastav ratne mornarice netom prije izbijanja Prvoga svjetskog rata. Prema službenim podacima iz 1914. godine postotci prema nacionalnosti bili su sljedeći: Hrvati i Slovenci 34,1%; Mađari 20%; Nijemci-Austrijanci 16,3%; Talijani 14%; Česi, Slovaci i Ruteni 11% te Poljaci i Rumunji 4,6%.⁹⁷ Vidljivo je da su Hrvati i Slovenci u većini, ali ti postotci odnose se na sve aktivno pomorsko osoblje, uključujući časnike, podčasnike i mornare. Jedini razlog zbog kojeg su Hrvati i Slovenci na prvome mjestu jest činjenica da su upravo oni činili većinu mornara u ratnoj mornarici. U stvarnosti, većina ča-

91 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 39.

92 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 205.

93 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 21.

94 *Isto*, 22.

95 *Isto*, 22.

96 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 205; Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 22.

97 Gebhard, *The Croats, the Habsburg [i.e. Habsburg] Monarchy and the Austro-Hungarian navy*, 1; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 37.

snika bili su njemačke i mađarske nacionalnosti, međutim Petković tvrdi da su mogućnosti za napredovanje sve više dobivali i drugi narodi u Monarhiji.⁹⁸ S druge strane, Freivogel kaže kako je broj Hrvata u ratnoj mornarici uvijek iznosio oko 5 000 i da su činili čak trećinu mirnodopskoga ljudstva, ali da je broj Nijemaca, Mađara, Čeha, Slovaka i drugih stalno rastao.⁹⁹ Zanimljivo je da su mornari svoj poziv birali ili su bili za njega određeni prema nacionalnosti. Tako su Hrvati i Talijani uglavnom bili pomorci i palubari, Nijemci i Česi strojar i topnici, Mađari strojničari, itd.¹⁰⁰ Prema popisu časnika iz 1914. g., udio Hrvata u časničkom kadru otprilike je odgovarao njihovom postotku u ukupnom udjelu stanovništva te je izgledao ovako: jedan viceadmiral (Maksimilijan Njegovan), tri kapetana linijskog broda, pet kapetana fregate, tri kapetana korvete, 22 poručnika linijskog broda i 15 poručnika fregate.¹⁰¹ Od 15 admiralata, koliko ih je pred sam početak rata bilo u mornarici, 12 su bili Nijemci. Prema Đuranu, iz redova južnoslavenskih naroda, samo je Maksimilijan Njegovan imao admiralski čin.¹⁰² Njegovan je historiografski iznimno važna osoba, a taj navod potvrđuje činjenica da je bio časnik s najvišim činom u već ionako malom udjelu Hrvata u časničkom kadru ratne mornarice.

Nakon atentata u Sarajevu, Austro-Ugarska 23. srpnja 1914. g. šalje Srbiji ultimatum od deset točaka. Srbija prihvaća devet točaka, ali šestu, izravnu istragu austro-ugarskih vlasti na teritoriju Srbije, odbija i vrši opću mobilizaciju. Uz dodatni pritisak od Njemačke, 26. srpnja 1914. g. Austro-Ugarska započinje mobilizaciju, a isti dan to čini i Crna Gora. Nakon što je 25. srpnja odbila ultimatum, Austro-Ugarska 28. srpnja 1914. g. objavljuje rat Srbiji. Dan kasnije, Lučki admiralat u Puli donosi sljedeću obavijest: „Po najvišoj naredbi od danas, 28. srpnja rat sa Srbijom.“¹⁰³ Nakon austro-ugarske objave rata Srbiji, slijede međusobna objavlivanja rata Rusije, Francuske, Velike Britanije i Njemačke. Tako je početkom kolovoza 1914. g. započeo Prvi svjetski rat, u kojem već sudjeluju gotovo sve najveće svjetske sile. Italija je 2. kolovoza proglasila neutralnost jer Austro-Ugarska nije bila napadnuta i njena akcija protiv Srbije nije bila obrambena, čime uvjeti trojnog saveza nisu bili ispunjeni. U stvarno-

98 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 38.

99 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 57.

100 *Isto*, 57.

101 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 38.

102 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 157.

103 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 535, „Hafenadmiralats-Tagbefehl Nr. 210“, 29. 7. 1914.

sti, razlozi talijanske objave neutralnosti bili su nešto drugačiji. Italija je htjela ostvariti svoj cilj prisvajanja hrvatske obale, ali i južnog Tirola te Trsta, koji nije mogla ostvariti ako bi se pridružila ratu na strani Austro-Ugarske i Njemačke.¹⁰⁴

Nakon mobilizacije krajem srpnja 1914. g. brojčano stanje ratne mornarice povećano je na 33 736 ljudi, što je bilo za trećinu više od posljednjega mirnodopskog stanja.¹⁰⁵ Od tog broja na brodovima flote bilo je ukrcano 19 405 ljudi, dok su ostali služili na lučkim brodovima, na kopnu i u pomorskim školama.¹⁰⁶ Njegovan je 4. kolovoza 1914. g. premješten s položaja predsjednika Mornaričko-tehničkog odbora u Puli i preuzima zapovjedništvo nad I. eskadrom i I. divizijom te mu zapovjedni brod postaje bojni brod „Tegetthoff“.¹⁰⁷ Austro-ugarska ratna mornarica dočekuje početak Prvoga svjetskog rata u sljedećem sastavu¹⁰⁸: na čelu cjelokupne bojne flote nalazio se admiral Anton Haus (kao vrhovni zapovjednik ratne mornarice i zapovjednik flote) te mu je zastavni brod bio „Viribus Unitis“. U teoriji, admiral Haus bio je i zapovjednik I. eskadre, ali u stvarnosti I. eskadrom zapovijeda viceadmiral Njegovan koji osobno vodi I. diviziju koju su činili najmoderniji austro-ugarski bojni brodovi, „Tegetthoff“, „Prinz Eugen“ i „Viribus Unitis“. II. diviziju pod zapovjedništvom kontraadmirala Antona Willenika čine „Erzherzog Franz Ferdinand“, „Radetzky“ i „Zrinyi“. Kontraadmiral Franz Löffler istovremeno zapovijeda II. eskadrom i III. divizijom koju čine „Erzherzog Karl“, „Erzherzog Friedrich“ i „Erzherzog Ferdinand Max“, dok IV. divizijom koju čine „Habsburg“, „Arpad“ i „Babenberg“ zapovijeda kontraadmiral Karl Seidensacher. Flotilom krstarica i I. divizijom krstarica koju čine „Sankt Georg“, „Kaiser Karl VI.“, „Szigetvar“ i „Aspern“ zapovijeda kontraadmiral Paul Fiedler. Osim toga, organizirane su i dvije torpedne flotile sa sveukupno šest torpednih divizija, tzv. flotni *train* (pomoćni brodovi), dok su se postrojbe za obranu obale i lokalnu upotrebu sastojale od V. divizije bojnih brodova („Monarch“, „Wien“ i „Budapest“) pod zapovjedništvom kontraadmirala Richarda von Barryja, te II. divizije krstarica („Franz Joseph I.“ i „Panther“).

Prema ratnom planu, koji je promijenjen nakon talijanske objave neutralnosti, osnovni cilj austro-ugarske ratne mornarice bila je obrana pomorskih

104 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 58.

105 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 58.

106 *Isto*, 58.

107 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 393.

108 Podatci o sastavu preuzeti iz Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 69–70; Vukičević, „Nastanak austrougarske ratne mornarice i njezine operacije u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća“, 140–141.

granica Monarhije i zaštita pomorskih plovnih puteva uzduž istočne jadranske obale te se odustalo od napadajnih djelovanja na Sredozemnom moru.¹⁰⁹ Odmah nakon izbijanja rata pojačana su prirodna obrambena svojstva dalmatinskih otoka polaganjem minskih polja, postavljanjem baraža i zaštite topovskim bitnicama. Dana 5. kolovoza 1914. g. započele su prve ratne operacije između Austro-Ugarske i Crne Gore, a 8. kolovoza ispaljene su prve granate na Jadranu kada su austro-ugarski brodovi bombardirali crnogorsku radiopostaju u Baru.¹¹⁰ Ubrzo se u sukob uključuje i francuska sredozemna flota čiji su glavni zadatci bili prekid austro-ugarske blokade crnogorske obale, osiguravanje opskrbe Crne Gore preko luke Bar i sprječavanje izlaska austro-ugarske flote na Sredozemlje blokadom Otrantskih vrata, koja započinje u noći 16./17. kolovoza ophodnjom na crti Fano – Santa Maria di Leuca.¹¹¹ Francuska flota je u razdoblju između kolovoza i prosinca 1914. g. čak deset put ulazila u Jadransko more.¹¹² Prva ratna žrtva na strani austro-ugarske ratne mornarice bila je laka krstarica „Zenta“ koja je 16. kolovoza potopljena kod Petrovca na moru, nedaleko od Bara, nakon što ju je napala cijela francuska bojna flota, razarači i nekolicina britanskih ratnih brodova.¹¹³ Time je *de facto* prekinuta austro-ugarska blokada crnogorske obale, a francuska je flota ostala krstariti pred ulazom u Jadransko more. Dana 21. prosinca 1914. g., austro-ugarska podmornica *U 12* torpedirala je i oštetila francuski bojni brod „Jean Bart“ nakon čega je morao otići na popravak na Maltu.¹¹⁴ Nakon tog trenutka glavnina francuske flote do kraja rata više nije ulazila na Jadran. Tijekom navedenih sukoba s francuskom flotom, najmoderniji austro-ugarski brodovi, pa tako i Njegovanova I. divizija, pretežito su se nalazili na sidrištu u Puli jer ih je admiral Haus čuvao za očekivani rat protiv Italije.¹¹⁵

109 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 243; Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 158.

110 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 73.

111 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 245–246; Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 96.

112 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 96; Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 657.

113 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 246; Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 96–97; Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 657; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 61; Vukičević, „Nastanak austrougarske ratne mornarice i njezine operacije u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća“, 147.

114 Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 247; Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 122; Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 658; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 62; Vukičević, „Nastanak austrougarske ratne mornarice i njezine operacije u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća“, 147.

115 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 158.

Dana 26. travnja 1915. godine potpisan je Londonski sporazum među predstavnicima Velike Britanije, Francuske i Rusije s jedne, te Italije s druge strane. Tim su sporazumom Italiji, pod uvjetom da se uključi u rat na strani Antante, obećane znatne teritorijalne koncesije na štetu Austro-Ugarske: osim Trenta i Južnoga Tirola dobila bi i dijelove današnjega slovenskog i hrvatskog primorja zapadno od crte Rakek – Snežnik – Rijeka, Zadar s okolicom te otoke Cres, Lošinj, Unije, Palagružu, Lastovo i Vis.¹¹⁶ Malo manje od mjesec dana kasnije, 23. svibnja 1915. g. Italija je objavila rat Austro-Ugarskoj. Admiral Haus je već iste večeri naredio napad na gradove na sjevernome i srednjem dijelu talijanske jadranske obale. Austro-ugarska ratna flota isplovila je u punome sastavu iz Pule predvečer 23. svibnja kako bi prekinula ili barem omela prometne veze iz južne Italije prema Soči, glavnoj crti bojišnice s Austro-Ugarskom na sjeveru Italije.¹¹⁷ Flota je bila podijeljena na osam skupina (A-H) od kojih je svaka skupina imala zasebne zadatke. Glavna skupina bila je A, kojom je izravno zapovijedao admiral Haus s bojnog broda „Habsburg“. Skupinu A činile su I. i II. eskadra (osim bojnih brodova „Radetzky“ i „Zrinyi“) praćene razaračima „Dinara“, „Csikos“, „Velebit“ i „Reka“, 19 torpiljarki te šest hidroplana.¹¹⁸ Viceadmiral Njegovan zapovijedao je I. eskadrom skupine A sa svog zapovjednog bojnog broda „Tegetthoff“. Skupina A je za cilj imala bombardirati Anconu. Nakon što su došli svega 3 km nadomak Ancone, admiral Haus u 4:04 izdaje zapovijed za otvaranje paljbe.¹¹⁹ Svaki od brodova imao je zadatak gađati određene objekte u gradu i luci. Brodovi Njegovanove I. divizije („Viribus Unitis“, „Tegetthoff“ i „Prinz Eugen“) trebali su, osim vojnih ciljeva u gradu, gađati i bitnice na obali, posebice bitnice *Alfredo Savio* i *Montagnola Chiesa*.¹²⁰ Bombardiranje Ancone završilo je oko 5 sati te je nanesena velika šteta vojnim i industrijskim objektima (posebice u brodogradilištu). U bombardiranju Ancone poginulo je 68 ljudi, od čega 30 vojnih osoba, dok je 150 ljudi ranjeno.¹²¹ Osim Ancone, preostale skupine (B-H) bombardirale su i niz drugih gradova na obali: Senigalliju, Rimini, Porto Corsini (luku Ravenna), Barlettu, Vieste, Termoli i Manfredoniju, te važne mostove i dužobalnu željeznicu. Tijekom ove operacije, austro-ugarska bojna flota isplovila je tek drugi puta tijekom Prvoga svjetskog rata i uspješno

116 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 155.

117 *Isto*, 168.

118 *Isto*, 168.

119 *Isto*, 168.

120 *Isto*, 169.

121 *Isto*, 169.

je obavila planirane zadatke. Kako navodi Freivogel, Talijani su bili potpuno iznenađeni ovim napadom; neka zapovjedništva dobila su obavijest o objavi ratnoga stanja tek nekoliko sati nakon austro-ugarskoga napada, dok mine predviđene za zaštitu Ancone još nisu bile položene.¹²² Talijanska ratna flota također je ostala zatečena i nije stigla reagirati. Moralni učinak ove operacije bio je velik na objema stranama te je Italija od svojih saveznika odmah zatražila dodatnu pomoć u ratnim brodovima (posebice razaračima i bojnim brodovima), a 26. svibnja proglasila je blokadu austro-ugarske i albanske obale.¹²³

Ostatak 1915. godine obilježila je pojačana aktivnost austro-ugarskih i njemačkih podmornica na Jadranu, a talijanski zračni brodovi u nekoliko navrata bombardiraju Pulu i Trst. Talijanski, britanski i francuski laki brodovi bombardiraju dalmatinske otoke, dok im austro-ugarski laki brodovi uzvraćaju ponovnim bombardiranjem gradova na talijanskoj obali. Početkom srpnja austro-ugarska podmornica *U 26* potopila je talijansku oklopnu krstaricu „Amalfi“ nakon čega Talijani prekidaju operacije velikim brodovima na sjevernome Jadranu.¹²⁴ Krajem prosinca 1915. g. u bitci između rta Rodoni i rta Gargano potopljeni su austro-ugarski razarači „Lika“ i „Triglav“, dva od šest najboljih razarača koje je austro-ugarska ratna mornarica imala.¹²⁵ Istovremeno započinju savezničke pripreme za evakuaciju poražene srpske vojske iz Albanije. U siječnju 1916. g. kao cilj evakuacije izabran je grčki otok Krf koji su savezničke snage okupirale 6. siječnja. Austro-ugarska ratna mornarica pokušavala je ometati evakuaciju, doduše s ograničenim uspjehom (u nekoliko navrata potopljeni su parobrodi koji su prevozili vojnike i civile). Kada je evakuacija završena početkom travnja, talijanska je mornarica iz Albanije uspješno evakuirala 260 895 ljudi (uključujući i ratne zarobljenike), 10 153 grla stoke (konja, mazgi i volova) i 68 topova.¹²⁶ Tijekom evakuacije sile Antante izgubile su osam transportnih i 12 ratnih brodova (jedna krstarica, dva razarača, tri podmornice i šest minolovaca i patrolnih brodova).¹²⁷ Unatoč nanesenim gubitcima silama Antante, austro-ugarska mornarica nije uspjela ozbiljnije ugroziti evakuaciju, što i potvrđuje velik broj uspješno evakuiranih ljudi, stoke i naoružanja. Razlog iz kojeg nije uspjela ozbiljnije ugroziti evakuaciju moramo tražiti u činjenici da

122 *Isto*, 172.

123 *Isto*, 172.

124 *Isto*, 183.

125 *Isto*, 210–211.

126 *Isto*, 230–231.

127 Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 659.

admiral Haus nije želio riskirati svoje najveće i najjače brodove (tj. bojnu flotu iz Pule) te je u ometanje evakuacije poslao nedovoljan broj slabije naoružanih snaga. Austro-ugarska mornarica ubrzo je ograničila svoja djelovanja na polaganje mina, napade podmornicama i zrakoplovstvom te je pri tome izgubila dva prethodno navedena razarača. U lipnju 1916. g., austro-ugarska podmornica *U 5* potopila je talijansku pomoćnu krstaricu „Principe Umberto“ prilikom čega se utopilo 1 926 ljudi. To je bila jedna od najvećih katastrofa na Jadranu, ujedno i najveća katastrofa talijanske mornarice u Prvome svjetskom ratu.¹²⁸ Tijekom 1916. g. austro-ugarski zračni brodovi u nekoliko navrata bombardiraju Veneciju, a talijanski tvornicu torpeda Whitehead u Rijeci, Pulu i Trst. Dana 15. rujna 1916. g. dolazi do jednog važnog događaja u pomorskoj povijesti kada su austro-ugarski hidroplani *L 132* i *L 135* potopili francusku podmornicu „Foucault“. To je bila prva podmornica u povijesti, koju su zrakoplovi potopili na otvorenom moru.¹²⁹ Njegovan 1916. godinu i dalje provodi u Puli jer najjači austro-ugarski bojni brodovi te godine nisu bili aktivno korišteni u ratu protiv Italije. Sva četiri bojna broda klase *Tegetthoff* služili su kao strateška pričuvna te su napuštali Pulu samo za vježbe gađanja u Fažanskom kanalu.¹³⁰ Dana 25. srpnja 1916. g. Njegovan je odlikovan Ratnom dekoracijom (*Kriegsdekoration*), koja je dodana Viteškom križu Leopolda koji je dobio u kolovozu 1913. godine.¹³¹

Velike probleme silama Antante počinju 1916. g. stvarati njemačke i austro-ugarske podmornice koje haraju Sredozemnim morem i potapaju brojne ratne i trgovačke brodove. Kako bi se spriječili prolasci tih podmornica iz Jadranskoga u Sredozemno more, sile Antante počele su organizirati ophodnje u Otrantskim vratima, koje su održavali slabo naoružani britanski ribarski brodovi s mrežama plivaricama (poznatiji kao *drifteri*). *Driftere* su trebali štiti razarači i po jedna krstarica na pučini, dok su drugi razarači i krstarice bili spremni isploviti u pomoć iz Brindisija i Valone. Polovicom rujna stiže u Brindisi grupa od 65 britanskih *driftera*, parobrodica istisnine od 65 do 100 tona od kojih je svaki vukao mrežu duljine 1 000 m na oko 20 m dubine. Djelovali su u skupinama od šest brodova, a potkraj 1916. g. bilo ih je skoro stotinu, od kojih je polovica uvijek bila na moru. Ophodno područje djelovanja driftera protezalo

128 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 235–236.

129 *Isto*, 255-256.

130 Freivogel, *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, 159.

131 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 393.

se na pojasu širine 15 nautičkih milja, što je prisiljavalo podmornice da dulje plove ispod površine vode kako bi mogle proći ispod mreža. Kasnije su na mreže postavljane i kontaktne mine. Kada je prolazak podmornica postao teži, počinju prvi napadi austro-ugarske mornarice na Otrantsku baražu.¹³² Koliko su njemačke i austro-ugarske podmornice u Sredozemnom moru bile učinkovite dokazuje i činjenica da su Britanci u ožujku 1916. g. bili primorani preusmjeriti svoje transporte iz Australije i Dalekog istoka preko rta Dobre nade. U lipnju je mjesečna tonaža potopljenih brodova Antante iznosila 85 000 tona, a u posljednjim trima mjesecima 1916. g. oko 170 000 tona.¹³³ Pomorski zapovjednici Antante su u ožujku 1916. g. odlučili proširiti kontrolirani pojas Otrantske baraže te su povećali broj *driftera* i pojačali patrolne snage. Unatoč tome, podmornice su i dalje uspijevale neometano prolaziti kroz Otrantska vrata.

Vrlo važan događaj krajem 1916. g. predstavlja smrt cara Franje Josipa I. koji je umro 21. studenog u 87. godini života. U dnevnoj zapovijedi Lučkog admiralata u Puli od 22. studenog objavljena je sljedeća obavijest: „S velikom tugom javljamo da je njegovo carsko i kraljevsko Apostolsko Veličanstvo danas, 21. ovog mjeseca u 9 sati navečer zaspao posljednji puta.“¹³⁴ Naslijedio ga je njegov pranećak, mladi car Karlo I. koji odmah kreće s reorganizacijom zapovjednih struktura austro-ugarskih oružanih snaga. Od nadvojvode Friedricha preuzeo je vrhovno zapovjedništvo oružanih snaga te je otpustio i načelnika glavnoga stožera, feldmaršala Conrada von Hötzendorfa. Međutim, do promjena u zapovjednom kadru ratne mornarice nije došlo, što bi značilo da je novi car (barem do tada) bio zadovoljan stanjem u ratnoj mornarici.

Jedna od završnih operacija 1916. g. bio je austro-ugarski napad na Otrantsku baražu. Navečer 22. prosinca u napad kreću razarači „Scharfschütze“, „Reka“, „Velebit“ i „Dinara“ uz potporu jedne lake krstarice, tri torpiljarke i hidroplana koji su korišteni za izvidnicu. Razarači su u 21:18 napali stražarske brodove koji su signalnim raketama pozvali pomoć nakon što su dva *driftera* oštećena. Iz Brindisija su odmah isplovili francuski razarači koji su se podijelili u dvije skupine kako bi uhvatili protivnika i odsjekli mu odstupnicu. „Scharfschütze“

132 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 275; Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 659. Baraža (franc. *barrage*) je naziv za prepreku ili sistem prepreka za sprječavanje prodora pomorskih, riječnih, zrakoplovnih ili kopnenih snaga u određeno područje. Za više vidite: „Baraž“, 522.

133 Kuster, Visković, „Svjetski rat na moru, prvi“, 659.

134 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 536, „Hafenamiralats-Tagbefehl Nr. 327“, 22. 11. 1916.

i „Reka“ lakše su oštećeni u noćnome sukobu s francuskim razaračima, dok je „Dinara“ teže oštećena, ali je i francuski razarač „Casque“ bio teže oštećen te je ta skupina morala prekinuti bitku. I drugi su se brodovi spremali isploviti iz Brindisija, ali su austro-ugarski razarači u tom trenutku već bili na putu natrag u Boku kotorsku.¹³⁵

5. Njegovan kao vrhovni zapovjednik austro-ugarske ratne mornarice

Na prijedlog njemačkog admirala Henninga von Holtendorffa, 1. veljače 1917. g. Nijemci ponovno započinju s neograničenim podmorničkim ratovanjem. Podmornice su i prije te odluke, posebice na Sredozemnom moru, vrlo uspješno potapale trgovačko brodovlje u okvirima ograničenog podmorničkog rata i prema pravilima o zapljeni. Međutim, zapovjednici njemačke vojske i mornarice smatrali su kako bi neograničeni podmornički rat omogućio još veće uspjehe i potencijalno izbacio Veliku Britaniju iz rata. Najveća posljedica odluke o neograničenom podmorničkom ratovanju dogodila se u travnju 1917. g. kada se Sjedinjene Američke Države uključuju u rat na strani Antante, što će se pokazati odlučujućim za ishod cijeloga rata.

Do velikog šoka za austro-ugarsku ratnu mornaricu dolazi 8. veljače 1917. g. kada na svome zapovjednom brodu „Viribus Unitis“, od upale pluća iznenada umire njen vrhovni zapovjednik, veliki admiral (*Großadmiral*) Anton Haus.¹³⁶ Pozicija vrhovnog zapovjednika ratne mornarice imala je u Austro-Ugarskoj trostruku ulogu. Do svoje smrti, Haus je istovremeno obnašao funkciju zapovjednika flote (*Flottenkommandant*), zapovjednika mornarice (*Marine-Kommandant*) te funkciju načelnika Mornaričke sekcije pri Ministarstvu rata u Beču (*Chef des Marinesektion des Kriegsministeriums*). Njegov su stožer činila dvojica admirala, deset stožernih časnika u činu kapetana linijskoga broda, fregate i korvete, 14 nižih časnika (poručnika) i devet časnika za lokalne službe, pet viših inženjera, po jedan viši sudski i medicinski časnik, 14 intendantskih časnika i nekoliko činovnika.¹³⁷ Nadalje, zapovjednik mornarice je kao pomoćnik ministra rata vodio mornaričke poslove i financije te je predstavljao mornaricu

135 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 292.

136 Vijest o Hausovoj smrti Lučki admiralat u Puli objavljuje istoga dana. (HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagbefehl Nr. 39“, 8. 2. 1917.)

137 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 20–21.

pred delegacijama dvaju parlamenata (austrijskog i ugarskog).¹³⁸ S obzirom na to da je zapovjednik mornarice uvijek bio vezan uz flotu te je većinu vremena boravio u Puli, poslove mornaričke sekcije u Beču vodio je njegov zamjenik, tj. u Hausovom slučaju kontraadmiral (od 1. studenog 1914. viceadmiral) Karl Kailer von Kaltenfels.

Istoga dana (8. veljače), nakon Hausove smrti, viceadmiral Maksimilijan Njegovan proglašen je provizornim zapovjednikom flote.¹³⁹ Već 16. veljače Njegovan je potvrđen kao zapovjednik flote (zapovjedni brod „Viribus Unitis“), ali funkcija zapovjednika mornarice ostaje upražnjena. Freivogel navodi kako je službenomu Beču zapovjednik flote s prevelikim ovlastima već odavno bio „trn u oku“ te da se podjelom ovlasti želio smanjiti njegov utjecaj.¹⁴⁰ Shodno tome, viceadmiral von Kaltenfels je s mjesta zamjenika načelnika Mornaričke sekcije promaknut u načelnika sekcije.¹⁴¹ Postavlja se pitanje zašto je baš Njegovan naslijedio Hausa na mjestu zapovjednika flote. Njegovan je prema senioritetu bio drugi časnik iza Hausa¹⁴², što znači da je postavljanje njega na tu funkciju bilo posve logično prema pravilima mornarice. Ne smijemo također zaboraviti pohvalu koju je Haus uputio Njegovanu još 1913. g. u kojoj naglašava da je bio „pogodan za sve više položaje i zapovijedanje većim skupinama“. Kada je odlučivao tko će naslijediti Hausa, car Karlo I. zasigurno je na umu imao sve pohvale upućene Njegovanu, ali i njegovu dotadašnju vrlo uspješnu i uzornu službu u ratnoj mornarici te posebice njegovu poslušnost, odanost, ali i vrhunsko obrazovanje zbog kojih se isticao među ostalim admiralima. Njegovan je, također 16. veljače, postao član Tajnoga vijeća (*Geheimer Rat*)¹⁴³, koje je savjetovalo vladara o pojedinim općim pitanjima unutrašnje i vanjske politike te o financijskim i vojnim pitanjima. Ovaj nam je podatak iznimno važan jer je Njegovan bio jedan od rijetkih Hrvata koji su dobili takvu čast. Članovi Tajnoga vijeća imali su izravan utjecaj na proces donošenja odluka u Austro-Ugarskoj Monarhiji te je pripadnost tome vijeću bila rezervirana samo za najviše vojne i državne dužnosnike (uglavnom plemiće). Sukladno novoj funkciji, Njegovan je

138 Isto, 21.

139 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 393.

140 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 295–296.

141 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 295; Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 302.

142 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 302.

143 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagbefehl Nr. 52“, 21. 2. 1917.

23. veljače 1917. g. uredbom cara promaknut u čin admirala (*Admiral*).¹⁴⁴ On je jedini Hrvat koji je dostigao taj, drugi najviši čin u austro-ugarskoj ratnoj mornarici te možemo sa sigurnošću ustvrditi da je to promaknuće označilo vrhunac Njegovanove karijere.

Odmah nakon dolaska na mjesto zapovjednika flote, Njegovan stvara preduvjete za što bržu gradnju novih podmornica i torpiljarki. Dolazi do proširenja lučke infrastrukture u Boki kotorskoj za korištenje podmornica, dok je broj austro-ugarskih podmornica do veljače 1918. narastao na 14.¹⁴⁵ Iz ovoga je vidljivo da je Njegovan težio napretku s ciljem poboljšavanja mogućnosti, ali i općenito stanja unutar ratne mornarice. S obzirom na to da se zalagao za bržu izgradnju novih podmornica i proširenje podmorničke infrastrukture, možemo zaključiti da je Njegovan bio pobornik koncepcije neograničenoga podmorničkog ratovanja, koju su Nijemci uveli početkom veljače 1917. g. Njemačka istovremeno znatno povećava broj podmornica podređenih zapovjedništvu Sredozemne podmorničke flotile (*Deutsche U-Bootflotille Mittelmeer*) u Puli. Rezultati neograničenog podmorničkog rata osjetili su se vrlo dobro već u travnju 1917. g. kada su njemačke podmornice potopile čak 860 000 tona brodovlja, od čega je više od 250 000 tona bilo na Mediteranu. Taj mjesec, austro-ugarske podmornice potopile su oko 23 000 tona brodovlja.¹⁴⁶ Kako navodi Freivogel, sastav bojne flote se nakon Njegovanova preuzimanja zapovjedništva nije bitno promijenio, osim što je I. eskadru još u studenome 1915. g. pojačao novi bojni brod „Szent Istvan“. Svi brodovi I. krstaričke divizije („Sankt Georg“, „Kaiser Karl“, „Szigetvar“, „Aspern“, „Saida“ i „Novara“) bili su u sastavu Krstaričke flotile u Boki, zajedno sa suvremenim brodovima I. torpedne flotile (krstarica „Helgoland“ s četirima razaračima klase *Tatra* i novijim torpiljarkama), dok se II. torpedna flotila (krstarica „Admiral Spaun“, razarači klase *Huszar* i starije torpiljarke) nalazila u Puli te djelomice u Šibeniku i Rogoznici.¹⁴⁷ Krstarice „Maria Theresia“ i „Panther“ povučene su iz aktivne službe kako bi se dobilo osoblje za novije brodove. Osim novih podmornica, između srpnja 1917. i siječnja 1918. u brodogradilištu Danubius u Kraljevici izgrađena su i četiri nova

144 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagbefehl Nr. 59“, 28. 2. 1917.

145 Broucek, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, 138; Montagna, „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, 856; Montagna, Tucker, „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, 62; Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 303.

146 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 305.

147 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 296.

razarača klase *Tatra*. Izgrađeni da se nadoknadi gubitak „Like“ i „Triglava“ iz prosinca 1915., bili su to jedini površinski brodovi austro-ugarske ratne mornarice izgrađeni u potpunosti tijekom rata.¹⁴⁸

Njegovan je 15. ožujka 1917. g. odlikovan najpoznatijim njemačkim¹⁴⁹ odlikovanjem, Željeznim križem II. klase (*Eisernes Kreuz II. Klasse*).¹⁵⁰ Plan cara Karla da smanji ovlasti vrhovnog zapovjednika ratne mornarice podjelom njegove trostruke dužnosti na više osoba propao je samo deset tjedana nakon smrti velikog admirala Hausa. Naime, 28. travnja načelnik Mornaričke sekcije viceadmiral von Kaltenfels umire iznenada u Beču, mjesec dana prije svog 55. rođendana. Umjesto da potraži drugog časnika koji bi naslijedio von Kaltenfelsa, 30. travnja car Karlo odlučio je zadržati kontraadmirala Rodlera na funkciji zamjenika načelnika, dok je Njegovan postao načelnik Mornaričke sekcije te je istovremeno dobio i funkciju zapovjednika mornarice, koja je do tada bila upražnjena.¹⁵¹ Zanimljivo je da, iako nije bio mlad u vrijeme kada je postao zapovjednik mornarice (*Marine-Kommandant*), s navršениh 58 godina bio je najmlađi časnik postavljen na tu funkciju od 1883. godine.¹⁵² Trostruka funkcija vrhovnog zapovjednika tako je ponovno objedinjena u jednoj osobi i Njegovan postaje zadnji vrhovni zapovjednik koji je držao sve tri funkcije u isto vrijeme.

Početak 1917. g. uz talijansku je obalu postavljena stalna mreža za ometanje prolaska podmornica, koju je na ophodnji između Otranta i rta Santa Maria di Leuca održavalo čak 112 *driftera*. Zbog velikog uspjeha podmornica Centralnih sila u potapanju brodovlja Antante, 28. travnja na konferenciji na Krfu odlučeno je da u Otrantskome prolazu treba položiti dulju stalnu mrežu od otoka Fano pred albanskom obalom sve do iznad rta Santa Maria di Leuca na talijanskoj obali, kako bi se spriječio izlazak podmornica u Sredozemno more.¹⁵³ Petković tvrdi da je postavljanjem Njegovana za zapovjednika naglo ojačan borbeni duh i inicijativa u ratnoj mornarici, što je rezultiralo povećanjem broja napada, posebice na Otrantsku baražu, ali i smjelost koncepcije napada.¹⁵⁴ Do prvih napada na Otrantsku baražu tijekom 1917. g. dolazi u travnju. Dana 21./22. travnja baražu su napale torpiljarke „84“, „92“, „94“ i „100“ (i pritom

148 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 304.

149 Isprva prusko, od 1871. g. i ujedinjenja Njemačke smatra se njemačkim odlikovanjem.

150 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 85“, 26. 3. 1917.

151 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 302.

152 *Isto*, 304.

153 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 298–299.

154 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 75.

potopile talijanski teretni brod „Japigia“), 22./23. travnja u napadu bili su razarači „Uskoke“, „Streiter“ i „Warasdiner“, a 26. travnja i veći razarači „Csepel“, „Tatra“ i „Balaton“. Prema Freivogelu, admirali Antante bili su uvjereni kako su austro-ugarski napadi na baražu potvrđivali njenu vrijednost, dok su Austrijanci s druge strane također vjerovali kako su napadi bili jako korisni, no obje su strane bile u krivu. Kako se kasnije pokazalo, samo je sustav konvoja (koji dugo vremena nije bio implementiran zbog skeptičnosti nekih admirala) bio učinkovit za obranu trgovačkih brodova, dok niti jedna druga mjera nije donijela stvarnoga uspjeha.¹⁵⁵

Česti napadi austro-ugarskih razarača i torpiljarki na baražu bili su dosta uspješni zbog slabe i prespore reakcije snaga Antante. Brži i kvalitetniji razarači uspješno su izbjegavali zaštitne snage, te su se, nakon što su nanijeli štetu *drifterima*, bez gubitaka povlačili u Boku ili Drač. Kao još jedan od problema, navodi se zapovijedanje. Zaštitnim snagama zapovijedao je talijanski admiral, koji je prema Petkoviću, bio suzdržan te je izbjegavao sukob kad god je to bilo moguće. Uz to, odbijen je i prijedlog britanske mornarice da se izvrši desant na srednjodalmatinske otoke, čime bi se presjekao operativni pravac austro-ugarske mornarice.¹⁵⁶

Sredinom svibnja 1917. g. dolazi do najveće pomorske bitke na Jadranskom moru tijekom Prvoga svjetskog rata te ujedno i najznačajnijeg uspjeha austro-ugarske ratne mornarice u vrijeme kada je Njegovan bio njen vrhovni zapovjednik. Kontraadmiral Alexander Hansa, novi zapovjednik Krstarske flotile u Boki, odobrio je napad na Otrantsku baražu koji je za cilj imao uništiti tu prepreku Antante. Ova operacija mogla bi se smatrati još jednim pionirskim pothvatom austro-ugarske ratne mornarice jer su u njoj, osim površinskih snaga, sudjelovale i tri podmornice te 13 hidroplana.¹⁵⁷ Pod zapovjedništvom kapetana linijskog broda Miklósa Horthyja bile su lake krstarice „Novara“, „Saida“ i „Helgoland“ koje su trebale napasti samu baražu. Razarači „Csepel“ i „Balaton“ poslani su u potragu za protivničkim trgovačkim brodovljem duž albanske obale, tri podmornice (austro-ugarske *U 4* i *U 27* i njemačka *UC 25*) poslana su u zasjedu pred Brindisi, te su hidroplani obavljali izviđanja. U 20 sati 14. svibnja „Novara“, „Saida“ i „Helgoland“ isplovile su iz Boke, a „Csepel“ i „Balaton“ iz Drača. Razarači „Csepel“ i „Balaton“ plovili su duž albanske obale na uda-

155 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 299.

156 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 75.

157 *Isto*, 75.

ljenosti od 20 milja, a lake krstarice kreću izravno prema Otrantskim vratima, s ciljem da se razdvoje pred baražom, prođu kroz patrolnu liniju i s osvitom dana napadnu *driftere* s juga. Razarači su pred albanskom obalom sreli jedan talijanski konvoj te su potopili razarač „Boreo“ i parobrod „Caroccio“, dok su druga dva parobroda („Verita“ i „Bersagliere“) teško oštećena. Krstarice napad započiju oko 3:15 sljedećeg dana (15. svibnja), vozeći uzduž baraže i prisiljavajući posade da napuste brodove, a zatim ih potapaju jedan za drugim. Od ukupno 47 *driftera*, koliko ih je u tom trenutku održavalo baražu, potopljeno ih je 14, dok ih je nekolicina¹⁵⁸ oštećena. Jedini brod koji je imao radio-stanicu pogođen je na samom početku bitke, tako da sile Antante nisu na vrijeme saznale da je došlo do napada. Kada su se prvi brodovi Antante počeli pojavljivati na poprištu, austro-ugarski su se već vraćali u Boku. Unatoč tome, talijanski admiral Alfredo Acton naredio je da se krene u potjeru za Horthyjevim brodovima. Velik broj talijanskih, britanskih i francuskih brodova (tri krstarice i 13 razarača) okupio se i krenuo u potjeru za austro-ugarskim razaračima i krstaricama. Talijanski veliki razarač „Aquila“ oštećen je u topovskome dvoboju s razaračem „Csepel“, ali su se austro-ugarski razarači uspjeli sigurno vratiti u Drač. Veća skupina Antantinih brodova sustigla je Horthyjeve krstarice oko 9:30. „Novara“ je u sukobu pogođena dva puta: jedna granata pogodila je parovod i zaustavila brod, dok je druga pogodila stambene prostorije posade. U tom napadu na „Novaru“, sam Horthy teško je ranjen dok je prvi časnik broda poginuo. „Saida“ je zatim „Novaru“ uzela u tegalj i krenula prema Boki, dok ih je „Helgoland“ štitio. Kada su bili 30 nautičkih milja od Boke, u pomoć su im isplovili austro-ugarska oklopna krstarica „Sankt Georg“, razarači „Tatra“ i „Warasdiner“, oklopnjača „Budapest“ i sedam torpiljarki, nakon čega je talijanski admiral izdao naredbu za povlačenje. Svi su se austro-ugarski brodovi uspješno vratili u Boku i Drač, a podmornica *UC 25* također je imala uspjeha. Teško je oštetila britansku krstaricu „HMS Dartmouth“ koja se jedva uspjela vratiti u Brindisi, dok je mina koju je također postavila *UC 25* potopila francuski razarač „Boutefeu“. Hidroplani obaju strana bacali su bombe i borili se međusobno tijekom bitke, ali niti jedan brod nije oštećen napadom hidroplana, dok je jedan talijanski hidroplan srušen. Na „Novari“ je prilikom napada poginulo 14 pomoraca, a 24 su ranjena, na „Helgolandu“ je poginuo jedan mornar, a 16 ih je bilo ranjeno, dok su na „Saidi“ samo trojica pomoraca bila ranjena. Antanta je osim prethodno navedenih 14 *driftera*

158 Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, (str. 76.) navodi da ih je oštećeno 10, a Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, (str. 306.) četiri.

izgubila dva razarača, jedan parobrod, dok su jedna krstarica, jedan parobrod i nekoliko razarača bili oštećeni. Na brodovima je poginulo 92, a ranjeno je 45 pomoraca.¹⁵⁹ Iz perspektive austro-ugarske mornarice, ova operacija bila je vrlo uspješna, što potvrđuje činjenica da je zapovjednik operacije Miklós Horthy za nagradu postao zapovjednik „Prinz Eugena“, a kasnije je i odlikovan Redom Marije Terezije, najvišim vojnim redom Austro-Ugarske Monarhije. Međutim, Freivogel se ne slaže u potpunosti da je ova operacija bila „apsolutna“ pobjeda za austro-ugarsku mornaricu. On smatra da su „Horthyjeve krstarice uz velike napore uspjele izbjeći uništenje zbog nespretnosti i loše koordinacije na protivničkoj strani, gdje su sudjelovali brodovi triju mornarica s različitim signalnim sustavima i trima različitim jezicima.“¹⁶⁰

Nije samo Horthy nakon ove operacije bio odlikovan. Naime, u dnevnoj zapovijedi Lučkog admirala od 19. svibnja 1917. g. car Karlo osobno šalje admiralu Njegovanu sljedeći telegram: „Zapovijedajući jedinicama Moje flote, koje su nedavno uspješno izvršile zadatak koji im je dodijeljen (ovdje se car Karlo referira na bitku kod Otranta), nanijele su znatne gubitke svojim neprijateljima i pokazale koliko istinski pomorski duh može biti učinkovit i protiv brojčano nadmoćnijeg protivnika. Ako bih Vas danas radije odlikovao admirale Njegovan, kao priznanje za izvrsne uspjehe pred neprijateljem, Mojim Redom željezne krune I. klase s Ratnom dekoracijom i Mačevima, onda u ovom zapovjedničkom odlikovanju Moja cijela flota također može vidjeti koliko sam zadovoljan s Vašom službom. Svim srcem zahvaljujem svim svojim hrabrim mornarima, te molim za njih najbogatiji Božji blagoslov.“¹⁶¹ Njegovan je Redom željezne krune I. klase s Ratnom dekoracijom i Mačevima (*Orden der Eisernen Krone I. Klasse mit der Kriegsdekoration und den Schwertern*) odlikovan dva dana prije (17. svibnja) objave ovog telegrama.¹⁶² Red željezne krune I. klase (ili Veliki križ) bila je najviša klasa ovoga reda koja se mogla dodijeliti.

Do kraja 1917. g. nije bilo većih pomorskih operacija. Uspjeha su kao i prije imale podmornice¹⁶³ te su u nekoliko navrata, od austro-ugarskih zračnih brodo-

159 Za detaljniji opis bitke kod Otranta vidite: Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 304–305; Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije*, 75–78; Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 305–308.

160 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 305.

161 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 139“, 19. 5. 1917.

162 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 394.

163 Kolovoz 1917. g. bio je rekordni mjesec za austro-ugarske podmornice. Potopljeno je ukupno 38 823 tone brodovlja Antante. (Petković, *Ratna mornarica Austro-Ugarske Mo-*

va i hidroplana bombardirani ciljevi u Italiji. Tijekom ljeta 1917. g. Njegovan je osnovao Ured za tisak (*Pressestelle*) ratne mornarice, koji je bio dio Ureda za tisak Vrhovnog zapovjedništva vojske (*Armeeoberkommando*). Pod vodstvom kapetana linijskog broda Arthura von Khuepacha, taj je ured širio vijesti o doprinosu ratne mornarice ratnim naporima i koordinirao pro-mornaričku propagandu diljem Austro-Ugarske Monarhije. Rad ureda uključivao je sve od tiskanja razglednica s pomorskim scenama do postavljanja detaljnih izložbi u Beču i Budimpešti.¹⁶⁴ Tradicionalna briga za mađarsku podršku navela je Khuepacha da svoje napore koncentrira u Mađarskoj. Karlo I. je prvi puta kao car posjetio Pulu u lipnju 1917. godine kada je odlikovao sudionike bitke kod Otranta. Samo mjesec dana nakon toga, u Puli dolazi do demonstracije mornara flote, koji su bili nezadovoljni zbog nestašice hrane i monotone prehrane.¹⁶⁵ Bili su to prvi znakovi opadanja discipline nakon tri godine rata i predznak budućih zbivanja u mornarici. Red je ubrzo uspostavljen i Njegovan je odlučio ne provesti oštro kažnjavanje sudionika. Mornare su pokušali uvjeriti da je racioniranje mornarice dio šireg programa za cijelu Monarhiju te da su njihova prehrana i uvjeti života još uvijek puno bolji od onih vojnika na bojištima. Međutim, kako navodi Sondhaus, Njegovan i njemu podređeni časnici nisu uzeli u obzir činjenicu da će mornari, umjesto vojnika na dalekim bojištima ili civila, svoju prehranu prije usporediti s časnicima na vlastitim brodovima, koji su još uvijek dobro jeli.¹⁶⁶ Prilikom drugog posjeta cara Karla u listopadu, došlo je do incidenta u kojem su mornari uzvikivali „Hunger!“ (glad) umjesto „Hura!“. Kako navodi Freivogel, car to navodno nije primijetio, a ni časnici nisu proveli kaznene mjere jer su i sami bili odgovorni za takvo ponašanje (otkupljivali su i odnosili dijelove sve rjeđih brodskih namirnica za vlastite obitelji na kopnu).¹⁶⁷ Do još jednoga incidenta dolazi u listopadu kada je prvi (i jedini) puta tijekom rata, jedan austro-ugarski brod (u ovome slučaju obalna torpiljarka *II*) prebjegao neprijatelju (Talijanima). Njegovan i austro-ugarski vođe smatrali su da je ovaj prebjeg bio izolirani incident, ali imajući na umu demonstraciju u Puli do koje je došlo samo tri mjeseca ranije, pojavila se bojazan, posebice u Njemačkoj, da će cijela austro-ugarska flota ubrzo podleći istoj „bolesti“ koja je paralizirala multinacionalnu Monarhiju u cjelini.¹⁶⁸

narhije, 74.)

164 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 309.

165 *Isto*, 309.

166 *Isto*, 310.

167 Freivogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 320–321.

168 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 312.

U studenom 1917. g. njemački car Wilhelm II. posjetio je Pulu. Tijekom jednodnevne inspekcije austro-ugarske flote i njemačkih podmornica, car Wilhelm ponovio je raniji prijedlog u kojem je tražio da Njegovan razoruža zastarjele ratne brodove svoje bojne flote kako bi oslobodio ljudstvo za druge dužnosti, u prvom redu servisiranje njemačkog podmorničkog prometa u Puli i Boki.¹⁶⁹ Njegovan je već prije odbio taj prijedlog te je ostao čvrsto pri svojoj odluci čak i kada ga je car Wilhelm osobno tražio da ga uvaži. Međutim, nakon što je talijanski torpedni brod *MAS 9* u prosincu 1917. g. potopio staru oklopnjaču „Wien“, koja je bila usidrena u luci Trst, Njegovan je krajem godine popustio te je pristao pretvoriti oklopnjaču „Budapest“ u brod za smještaj posada njemačkih podmornica u Puli. Osim toga, pristao je iz aktivne službe povući i tri stara bojna broda, „Habsburg“, „Babenberg“ i „Arpad“.¹⁷⁰ Ti ustupci odražavali su sve veći pesimizam koji je skoro „paralizirao“ Njegovana tijekom zime 1917. – 1918. godine. Sondhaus smatra da je Haus dijelom uspio izbjeći kritike upućene njemu tako što je bio prilično strog prema svojim podređenima, dok je Njegovan, s druge strane, postao osoba koju svi okrivljuju za svako nezadovoljstvo i frustraciju unutar ratne mornarice. Primjerice, nezadovoljni časnici požalili su se njemačkom pomorskom atašeu¹⁷¹ da njihov zapovjednik „izgleda kao da je odustao“.¹⁷² Međutim, Njegovan zapravo i nije imao povoda biti optimističan. Također u prosincu 1917. g., SAD su objavile rat Austro-Ugarskoj, što je značilo da će se američki brodovi zasigurno uskoro pojaviti na ulazu u Jadransko more. Kako se kraj rata bližio, Njemačka je sve više preuzimala zajednički teret rata na kopnu i moru na svoja leđa. Iz tog razloga, Njegovan više nije bio u mogućnosti odbijati njemačke zahtjeve, kao što je to Haus mogao ranije tijekom rata. Sondhaus tvrdi, da je možda i najvažnije od svega, bila činjenica da je Njegovan, „Hrvat koji je odan caru (*kaisertreu*)“, bio u poziciji uvažavati, kako nedavnu eroziju tradicionalne odanosti svojih sunarodnjaka kruni, tako i potencijal južnoslavenskog nacionalizma kao raspadajući faktor unutar mornarice.¹⁷³ Upravo ga je takvo raspoloženje ostavilo „izvan koraka“ s ostalim vojnim i pomorskim zapovjednicima Centralnih sila.

169 *Isto*, 315.

170 *Isto*, 315.

171 Njemački pomorski ataše u Austro-Ugarskoj bio je kapetan korvete Albrecht Freiherr von Freyberg-Eisenberg-Allmendingen (4. veljače 1876. – 13. rujna 1943.), i to u dvama navratima, prvi puta od 3. prosinca 1912. do 14. listopada 1914., te drugi puta od 2. siječnja 1915. do 6. veljače 1920. godine. Karijeru je završio 1934. godine s činom viceadmirala. Za više vidite: Hildebrand, Henriot, *Deutschlands Admirale 1849-1945, Band 1: A-G*, 365–366.

172 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 315.

173 *Isto*, 316.

Uvjeti koji su tako obeshrabrivali Njegovana bili su očiti Horthyju, kada se krajem godine vratio u službu nakon što se oporavio od ozljeda zadobivenih u bitci kod Otranta. On je naveo da „bojna flota nije bila u dobrome stanju“ zahvaljujući činjenici „da su protekle tri godine, posade bile većinom inaktivne“¹⁷⁴. Dosada uzrokovana godinama provedenim u luci, u kombinaciji s oskudicom proteklih nekoliko mjeseci (hrane i drugih potrepština), stvorila je plodno tlo za „ilegalne aktivnosti socijalista“ i „političku agitaciju jugoslavenskih, čeških i talijanskih nacionalista“.¹⁷⁵ Tijekom prvog dana koji je Horthy proveo na „Prinz Eugenu“, posada je odbila jesti večernji obrok te su započeli bučni prosvjed koji je prekinut tek nakon dosta poteškoća. Najčešće tijekom večere ili tijekom noći, posada jednog broda krenula bi glasno uzvikivati „Hura!“, nakon čega bi se uzvikivanju pridružili i ostali brodovi, što je ponekad rezultiralo uzvicima tisuće mornara. Ovaj prkos prema disciplini samo se pogoršao nakon 1. siječnja 1918. g., kada ponovno dolazi do smanjenja dnevnih obroka kruha i mesa za vojnike, mornare i civile. Njegovan je na kraju zabranio uzvikivanje te je u svojoj naredbi naveo kako je „u prošlosti uzvik „Hura“ bio sretan uzvik, pozdrav oduševljenja“, ali da su ga „posade nekih brodova učinile uzvikom protesta“.¹⁷⁶

Usprkos svim problemima s kojima se mornarica susretala, Njegovan je do kraja 1917. g. bio odlikovan u četirima navratima. Dana 6. srpnja odlikovan je Karlovim četnim križem (*Karl-Truppenkreuz*), koji se dodjeljivao svim vojnim osobama koje su barem 12 tjedana provele na fronti ili sudjelovale u jednoj bitci.¹⁷⁷ Dana 18. srpnja odlikovan je I. klasom njemačkoga Željeznoga križa (*Eisernes Kreuz I. Klasse*).¹⁷⁸ Dana 27. srpnja odlikovan je Zlatnom osmanskom Intiaz medaljom (*Ottomanische Goldene Intiaz-Medaille*).¹⁷⁹ Ta je medalja bila najviše osmansko vojno odlikovanje za hrabrost. Istoga dana odlikovan je

174 Ovdje je važno naglasiti da je glavnina bojne flote ratne mornarice većinu rata provela u luci. Jedina operacija u kojoj su sudjelovali najveći i najjači ratni brodovi bila je u svibnju 1915. g. kada su bombardirali Anconu. Isto tako, iako je bitka kod Otranta u svibnju 1917. g. bila najveća pomorska bitka na Jadranu u Prvome svjetskom ratu, u njoj su sudjelovale samo lake austro-ugarske snage, dok su najveći brodovi i dalje ostali usidreni u Puli.

175 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 316.

176 *Isto*, 316.

177 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 394.

178 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 212“, 31. 7. 1917.

179 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 227“, 15. 8. 1917.

osmanskom Ratnom medaljom (*Ottomanische Kriegsmedaille*)¹⁸⁰, poznatijom kao Zvijezda Galipolja, koja se također dodjeljivala za hrabrost u bitci te je često dodjeljivana i saveznicima Osmanskoga Carstva tijekom Prvoga svjetskog rata. U telegramu od 27. listopada, car Karlo obavještava Njegovana da je velikog admirala Hausa posthumno odlikovao Zapovjedničkim križem Reda Marije Terezije.¹⁸¹ Dana 17. studenog njemački car Wilhelm II. odlikovao je Njegovana najvišim stupnjem, Velikim križem pruskoga Reda crvenog orla s Mačevima (*Großkreuz des preußischen Roten-Adler-Ordens mit Schwertern*).¹⁸² Red crvenog orla bio je drugi najviši¹⁸³ viteški red Kraljevine Pruske, koji se dodjeljivao vojnom osoblju i civilima za hrabrost u bitci, izvrsnost u vojnome vodstvu, dugu i vjernu službu kraljevini, i druga dostignuća. Koliko je ovo odlikovanje bilo značajno, svjedoči i činjenica da se uglavnom dodjeljivalo samo njemačkim plemićima i stranim pripadnicima kraljevskih obitelji (dok Njegovan nije bio niti jedno od toga).

6. Pobuna mornara u Boki Kotorskoj i Njegovanova smjena

Početak siječnja 1918. g. Njegovan je dobio novi razlog za brigu, koji je bio puno ozbiljniji od običnog negodovanja. Val štrajkova i nemira koji je krenuo iz unutrašnjosti Monarhije¹⁸⁴ stigao je i do obale. Dana 22. siječnja štrajku se pridružuje i 10 000 radnika pulskog Arsenala. Jedan dio štrajkaša činili su Hrvati koji su formulirali program s jakim socijalističkim i nacionalističkim prizvukom, kojim su tražili osnivanje „države južnih Slavena radnika i seljaka“.¹⁸⁵ Sljedećeg dana, štrajku se pridružuju mornari flote i vojnici gradskog garnizona, koji sudjeluju u sukobima s vojnom policijom. Zapovjedništvo mornarice reagiralo je brzo te su povećali plaće radnicima Arsenala, obećana im je bolja odjeća i obuća te je dopušteno njihovim obiteljima da se vrate u Pulu.¹⁸⁶

180 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 227“, 15. 8. 1917.

181 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 302“, 29. 10. 1917.

182 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 537, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 347“, 13. 12. 1917.

183 Najviši pruski viteški red bio je Red crnoga orla (*Hoher Orden vom Schwarzen Adler*).

184 Štrajk započinje ujutro 14. siječnja u Bečkom Novom Mjestu te se ubrzo širi na Trst, Plzeň, Prag i ostala veća središta Monarhije. (Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 317.)

185 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 317.

186 Ulaskom Italije u rat krajem svibnja 1915. g. sve civilno stanovništvo Pule je bilo evakuirano zbog straha od bombardiranja.

Red je nakon toga uspostavljen u mornaričkoj bazi i na brodovima flote te je od 28. siječnja rad normalno nastavljen u Arsenalu. Za Njegovana i zapovjedništvo mornarice, ovaj štrajk predstavljao je prijetnju, u usporedbi s kojom su se ranije demonstracije iz srpnja 1917. g. činile manje značajnima.

Do najveće pobune unutar austro-ugarske mornarice ipak dolazi samo par dana kasnije. U Boki kotorskoj izbila je 1. veljače 1918. g. pobuna mornara¹⁸⁷ zbog loše opskrbe (hranom i drugim potrepštinama), nedostatka dopusta, predugog trajanja rata i socijalnih razlika između časnika i mornara na većim brodovima. U Boki su se u tom trenutku nalazili brodovi Krstaričke flotile, oklopne krstarice „Sankt Georg“ (zastavni brod zapovjednika Krstaričke flotile, kontraadmirala Alexandra Hanse) i „Kaiser Karl VI.“, krstarice „Helgoland“ i „Novara“, zapovjedni brod V. teške divizije (oklopnjača „Monarch“), brod-matica „Gea“, razarači „Balaton“, „Orjen“, „Csepel“, „Tatra“, „Warasdiner“, „Huszar“ i „Dinara“, 12 torpiljarki, stara krstarica „Kaiser Franz Joseph I.“, stari hulk „Kaiser Max“, brod-radionica „Cyclop“, bolnički brod „Afrika“, pomoćni brodovi „Pannonia“ i „Dalmat“ te još nekolicina podmornica i hidropлана. Pobuna je započela na brodu-matici „Gea“ i „Sankt Georgu“, na kojem je mornar Šižgorić nastrijelio prvoga časnika, a zatim se proširila na druge brodove usidrene u luci. Pobuni se pridružila i posada „Karla VI.“, dok su posade na „Novari“, „Helgolandu“, torpiljarkama i razaračima ostale neodlučne. Posade podmornica i obalnih bitnica nisu se pridružile pobuni. Na krstaricama i nekim razaračima koji se nisu pridružili pobuni privremeno su dignute crvene zastave (koje su pobunjeni mornari podigli na brodovima koji su se pobunili) kako bi se izbjegao sukob s pobunjenicima.¹⁸⁸ Vijeće pobunjenih mornara na „Sankt Georgu“ krenulo je slati zapovijedi drugim brodovima, pozivajući ih da se pridruže pobuni. Ubrzo nakon izbijanja pobune, zapovjednici brodova koji su ostali lojalni, povukli su svoje brodove izvan dosega topova pobunjenih brodova. Vijeće pobunjenih mornara čak je pokušalo kontaktirati socijalističke političare u Austriji i Ugarskoj, tražeći ih pomoć i zahtijevajući početak mirovnih

187 Za detaljne analize pobune mornara u Boki kotorskoj vidite: Bell, Christopher (ur.); Elleman, Bruce (ur.), (2004.), *Naval Mutinies of the Twentieth Century: An International Perspective*, London, Routledge; Portland, 2004.: 45-65; Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 300–310; Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 318–329; Stulli, Bernard, (1959.), *Ustanak mornara u Boki Kotorskoj*, Split, Mornarički glasnik; Stulli, Bernard, (1968.), *Revolucionarni pokreti mornara 1918.*, Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske: 53–114.

188 Freyvogel, *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, 359.

pregovora kojima bi se okončao rat, međutim bez uspjeha.¹⁸⁹ U međuvremenu, Njegovan je zapovjedio viceadmiralu Karlu Seidensacheru da iz Pule krene s III. divizijom bojnih brodova klase *Erzherzog*, praćenu razaračima „Csikos“, „Turul“ i „Ulan“, kako bi ugušili pobunu. Tim je činom potvrdio svoju bezrezervnu odanost caru i Monarhiji. Zapovjedništvo u Boki predalo je pobunjenicima rano ujutro 3. veljače ultimatum, kojim su tražili da se do 10 sati predaju. Kada se divizija koja je stizala iz Pule približila, svi su se preostali pobunjenici predali, nakon čega je pobuna bila ugušena. Trojica kolovođa, pilot-dočasnik Anton Grabowiecki, električar-dočasnik Gustav Stonawsky i zastavnik Antun Sesan uspjeli su hidroplanom pobjeći u Italiju. Talijani su tek tada saznali da je uopće došlo do pobune te nisu stigli iskoristiti tu situaciju, dok su prebjege bacili u tamnicu kao boljševike.¹⁹⁰ Četvorica uhvaćenih kolovođa pobune, František Raš, Mate Brničević, Ante Grabar i Juraj Šižgorić, prijeki sud ih je osudio i kasnije su strijeljani. Iako je u pobuni vjerojatno sudjelovalo i nekoliko tisuća mornara, njih 800 (ocijenjenih kao nepouzdana) iskrcano je s brodova, a 392 su uhićena (167 Hrvata, 81 Talijan, 50 Čeha, 45 Austrijanaca, 32 Mađara i po nekoliko Poljaka, Rumunja i Rutena). Protiv njih podignuta je i optužnica zbog pobune, ali se proces oduljio do kraja rata, tako da su na kraju svi pušteni.¹⁹¹

Posljedice pobune bile su vrlo značajne, posebice za admirala Njegovana. Nakon što je pobuna ugušena, car Karlo svog je rođaka, umirovljenog admirala nadvojvodu Karla Stjepana¹⁹², imenovao posebnim povjerenikom za istragu pobune mornara u Boki kotorskoj. Obnašajući ovu dužnost, nadvojvoda je ispitivanjem mlađih časnika o njihovim razmišljanjima i uzrocima pobune mornara stekao dojam o lošim socijalnim uvjetima koji su vladali u austro-ugarskoj mornarici.¹⁹³ Ocijenio je da u zapovjedništvu mornarice vlada „starost, slabost i letargija“ te da je nužno pomladiti zapovjednički kadar.¹⁹⁴ Prvi na udaru našao se upravo Njegovan. Nakon što je 27. veljače primio izvješće nadvojvode

189 *Isto*, 360.

190 *Isto*, 360.

191 *Isto*, 361.

192 Nadvojvoda Karlo Stjepan (5. rujna 1860. – 7. travnja 1933.), 1896. godine povukao se iz aktivne službe u austro-ugarskoj ratnoj mornarici. U čin admirala promaknut je 1911. godine. Početkom 1915. preuzeo je od svojega brata, nadvojvode Eugena, funkciju pokrovitelja dobrotvornih udruga za prikupljanje pomoći u ratu, koju je vodio i nakon promjene na austro-ugarskom prijestolju, kao zamjenik novoga cara Karla. Za više o njemu vidite: Minić, „Nadvojvoda Karlo Stjepan na Jadranu“, 101–114.

193 Minić, „Nadvojvoda Karlo Stjepan na Jadranu“, 107.

194 Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918*, 325.

Karla Stjepana, car Karlo smijenio je Njegovana sa svih triju funkcija (zapovjednik mornarice, zapovjednik flote, načelnik Mornaričke sekcije). Kompromisno (prema Njegovanovoj želji) bilo je objavljeno da je umirovljen na vlastiti zahtjev.¹⁹⁵ Uredbom cara Karla, Njegovan je službeno umirovljen 1. ožujka 1918. g. te je istovremeno odlikovan I. klasom (Velikim križem) Reda Leopolda s Ratnom dekoracijom (*Leopold-Orden I. Klasse mit Kriegsdcoration*) za „dugogodišnju, izvanrednu službu“.¹⁹⁶ Devet dana kasnije (10. ožujka) tom su odlikovanju dodani i Mačevi (*Schwerter hierzu*).¹⁹⁷ U dnevnoj zapovijedi Lučkog admirallata od 1. ožujka, Njegovan se od flote oprostio sljedećim riječima: „Svojim odlaskom iz flote, pozdravljam sve zapovjednike, osoblje, podčasnike i posade iz dubine srca i želim svima puno sreće.“¹⁹⁸

Postavlja se pitanje zašto je Njegovan bio smijenjen. Važno je naglasiti da je pobuna mornara u Boki kotorskoj samo iskorištena za njegovu smjenu, dok su u stvarnosti razlozi za njegovo smjenjivanje bili nešto drugačiji. Nakon što je naslijedio velikog admirala Hausa na mjestu vrhovnog zapovjednika austro-ugarske ratne mornarice, Njegovan se nije puno udaljio od njegove strategije vođenja mornarice. Zbog nemogućnosti uništavanja Otrantske baraže, nedostatka streljiva i goriva za brodove te općenito lošeg stanja među posadama zbog dugog trajanja rata, u realnosti niti nije imao drugoga izbora nego biti defenzivan, ne riskirajući veliku pomorsku bitku, i održavati „flotu u postojanju“, koja je vezivala talijansku flotu za Jadransko more. Samim time što je Austro-Ugarska i dalje imala moćne bojne brodove koji su u svakom trenutku predstavljali prijetnju za sile Antante, uspješno je šticeana i posredno obranjena cijela jadranska obala Monarhije. Kao stvarni razlog Njegovanove smjene navodi se njegovo, u više navrata, uporno odbijanje prijedloga cara Karla I. i cara Wilhelma II., da tijekom 1917. g. cijela austro-ugarska bojna flota bombardira Veneciju i nakon toga izvrši pomorsku invaziju grada.¹⁹⁹ To ga je odbijanje dovelo u nemilost obaju careva, što je rezultiralo njegovim smjenjivanjem prvom prilikom, tj. nakon pobune u Boki.

195 *Isto*, 325.

196 „Amtlicher Teil“, *Wiener Zeitung* (Beč), 2. ožujka 1918., 1.

197 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 538, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 75“, 16. 3. 1918.

198 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 538, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 60“, 1. 3. 1918.

199 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 43; Barbalić, „Njegovan, Maksimilijan“, 451; Đuran, *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske*, 308; Piplović, „Admirali austrijske mornarice“, 125.

Njegovan je po zadnji puta, kao admiral u mirovini, u službenom dokumentu spomenut 31. svibnja 1918. g., kada mu je potvrđena dodjela Velikog križa osmanskog Reda Osmanje sa Sabljama (*Großkreuz des ottomanischen Osmanie-Ordens mit Säbeln*), koji mu je dodijeljen 8. svibnja.²⁰⁰ Na funkciji zapovjednika flote naslijedio ga je mlađi i energičniji Miklós Horthy (koji je promaknut u kontraadmirala), dok načelnik Mornaričke sekcije postaje kontraadmiral Franz von Holub. Funkcija zapovjednika mornarice ostaje upražnjena, iako je u stvarnosti sam car Karlo neformalno preuzeo zapovjedništvo nad mornaricom te je za svog savjetnika postavio viceadmirala Franza Rittera von Keila.

Nakon umirovljenja, Njegovan ostaje živjeti u Puli do kraja rata. „Debeljuškasti čovjek veselih očiju i ugodnih bijelih brkova, savjestan, obrazovan i pristojnog ponašanja“, bio je tipičan predstavnik stare Vojne krajine, koga je ishod rata također osobno teško pogodio.²⁰¹ Nakon rata nekoliko je godina živio u Beču, ali se potom preselio kod sestre u Zagreb gdje je jedva preživljavao uz pomoć male mirovine. Njegovan se nije ženio i nije imao djece, nego je cijeli svoj život posvetio vojnoj karijeri u ratnoj mornarici.²⁰² Godine 1924. doživio je moždani udar, koji je bio popraćen anginom pectoris i samo ga je njegov neuništivi humor držao na životu.²⁰³ Nakon duge i teške bolesti, admiral Maksimilijan Njegovan preminuo je 1. srpnja 1930. godine u 72. godini života u vojnoj bolnici na Kunišćaku. Pokopan je 3. srpnja na zagrebačkom groblju Mirogoj u nazočnosti dviju sestara i brata, šogora poručnika linijskog broda, generala i drugih zapovjednika tadašnje vojske, te mađarskog veleposlanika kao Horthyjevog izaslanika.²⁰⁴ Došli su i njegovi suborci, još živi austro-ugarski admirali i generali, kao i pripadnici postrojbi pješništva i konjaništva. Lijes je spušten sa svim državnim i vojnim počastima uz pušćane plutone i plutone bitnica poljskog topništva. Pogreb ovog izuzetno učinkovitog i simpatičnog časnika tada je ponovno bacio sjaj nekadašnje slave na njegovo ime.²⁰⁵

200 HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, kut. 538, „Hafenadmiralats-Tagsbefehl Nr. 151“, 31. 5. 1918.

201 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 395.

202 *Isto*, 390.

203 *Isto*, 395.

204 Bandić, „Maksimilijan Njegovan“, 43.

205 Schmidt-Brentano, *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, 395.

7. Zaključak

Admiral Maksimilijan Njegovan bio je najistaknutiji Hrvat u austro-ugarskoj mornarici, u kojoj je proveo čak 40 godina. U početku obrazovan kao navigacijski časnik, tijekom svoje duge karijere usavršio se i kao časnik s velikim poznavanjem torpeda i pomorskih mina. Iskusio je gotovo sve funkcije na moru (osim podmorničarske) i kopnu te je u jednom trenutku bio i zapovjednik najvećeg i najjačeg ikad izgrađenog austro-ugarskog bojnog broda, „Virebus Unitisa“. Upravo činjenica da je briljirao na svim funkcijama na kojima je služio, potvrđuje koliko je bio sposoban i učinkovit mornarički časnik. Na temelju odličnih ocjena svojih pretpostavljenih, posebice one admirala Antona Hausa, dosegao je do najviših funkcija u ratnoj mornarici. Nakon Hausove smrti, naslijedio ga je na funkciji vrhovnog zapovjednika ratne mornarice te je postao jedini Hrvat koji je dostigao čin admirala. Naslijedivši zapovjedništvo nad flotom, koja je u tim trenucima već bila u prilično lošem stanju, podignuo je borbeni moral tako što je organizirao napad na Otrantsku baražu kojim su, iako sama baraža nije bila uništena, naneseni značajni gubitci silama Antante. Zbog toga što je odbio izvršiti pomorsku invaziju Venecije, pao je u nemilost austrijskog i njemačkog cara, te je nakon pobune mornara u Boki kotorskoj, za čije izbijanje ne možemo u potpunosti okriviti njega, smijenjen i prisilno umirovljen. Tijekom duge i uzorne službe, odlikovan je brojnim odlikovanjima, od kojih su neka bila među najvišim austro-ugarskim i stranim odlikovanjima. Tijekom cijeloga života živio je skromno, a tako je i umro. Sama činjenica da je u Kraljevini Jugoslaviji, kao bivši austro-ugarski časnik, pokopan sa svim državnim počastima, dovoljno govori koliko je bio važan i cijenjen, čak i nakon toliko godina od raspada Austro-Ugarske Monarhije. Autor se nada da će ovaj rad uspjeti barem donekle popuniti prazninu hrvatske historiografije kada je u pitanju admiral Njegovan i njegov životopis. Uz dovoljno truda i posjeta arhivima u Beču sigurno se može napisati još kvalitetnija i opširnija biografija admirala Njegovana, u kojoj bi bilo mjesta i za druge aspekte njegova privatnog života i rada, ali i koja bi možda rasvijetlila njegovu ulogu i stavove kada je u pitanju pobuna mornara u Boki kotorskoj. Riječ je o pobuni koja je ostavila značajne posljedice u Austro-Ugarskoj Monarhiji pred sam kraj rata te se njen širi kontekst tek treba sagledati, a posebice na koji način je ta pobuna utjecala na konačni slom Monarhije.

8. Prilozi

Slika 1. Maksimilijan Njegovan fotografiran s činom admirala. (Izvor: AT-OeStA/KA BS I WK Fronten Ö 1724)

Slika 2. Njegovanov portret slikara Oskara Brücha. (Izvor: Wikimedia Commons)

Slika 3. U mornaričkim uniformama viših časnika - naprijed je car Karlo I., iza njega, u sredini, admiral Maksimilijan Njegovan, desno je kapetan linijskoga broda Janko pl. Vuković Podkapelski; prilikom careva posjeta lakoj krstarici „Admiral Spaun“ u pulskoj luci 27. listopada 1917. g. (Izvor: <http://jna-sfrj.forumbo.net/t2993p175-mornarica-crno-rumene-crno-zute-monarhije>) Pristup ostvaren 5. prosinca 2022. godine.

Slika 4. Car Karlo I. (lijevo) i admiral Njegovan (u sredini), na lakoj krstarici „Novara“. (Izvor: <http://www.kuk-marine-museum.eu/museum-1797-1918-photo.html>) Pristup ostvaren 5. prosinca 2022. godine.

Slika 5. Osmrtnica Maksimilijana Njegovana objavljena u Jutarnjem listu 3. srpnja 1930. godine. (Izvor: <https://www.paluba.info/smf/index.php?topic=7136.210>) Pristup ostvaren 5. prosinca 2022. godine.

Slika 6. Grob Maksimilijana Njegovana na Mirogoju u Zagrebu. (Izvor: <https://www.paluba.info/smf/index.php/topic.7136.180.html>) Pristupljeno 5. prosinca 2022. godine.

Literatura i izvor

Izvor

HR-HDA-1188-Lučki admiralat Pula, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1188.
Wiener Zeitung (Beč), 1918.

Literatura

- Bandić, Ninoslav, „Maksimilijan Njegovan“, *Vojna povijest*, broj 42 (rujan 2014.), 42–43.
- „Baraž“, (1958.), U: *Vojna enciklopedija* [1. izdanje], sv. 1, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 522.
- Barbalić, R. F., (1981.), „Njegovan, Maksimilijan“, U: *Pomorska enciklopedija* [2. izdanje], sv. 5, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 451.
- Broucek, Peter, (1978.), *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, sv. 7, Beč, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Đuran, Milan, (2017.), *Ratna mornarica Austrije i Austrougarske : Kaiserlich [i. e. Kaiserlich] und Konifische [i. e. Königlich] Kriegsmarine : posvećeno 150-godišnjici Viške bitke*, Podgorica, Opština Tivat.
- Freivogel, Zvonimir, (2017.), *Austrougarske krstarice u Prvome svjetskom ratu*, Zagreb, Despot infinitus.
- Freivogel, Zvonimir, (2018.), *Austrougarski bojni brodovi u Prvome svjetskom ratu*, Zagreb, Despot infinitus.
- Freivogel, Zvonimir, (2019.), *Veliki rat na Jadranu 1914.-1918.*, Zagreb, Despot infinitus.
- Gebhard, Louis A., „The Croatians, the Habsburg [i.e. Habsburg] Monarchy and the Austro-Hungarian navy“, *Journal of Croatian studies*, Vol. XI-XII (1970.-1971.), 152–159.
- Hildebrand, Hans H.; Henriot, Ernest, (1988.), *Deutschlands Admirale 1849-1945, Band I: A-G*, Osnabrück, Biblio Verlag.
- Kuster, A.; Visković, B., (1985.), „Svjetski rat na moru, prvi“, U: *Pomorska enciklopedija* [2. izdanje], sv. 7, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 655–664.
- Minić, Nikša, „Nadvojvoda Karlo Stjepan na Jadranu“, *Histria: godišnjak Istarskog povijesnog društva*, Vol. 4 No. 4, (2014.), 101–114.

- Montagna, Joseph D., (2005.), „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, U: *Encyclopedia Of World War I: A Political, Social, And Military History*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 856.
- Montagna, Joseph D.; Tucker, Spencer C., (2019.), „Njegovan, Maximilian (1858-1930)“, U: *World War I: A Country-by-Country Guide*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 62.
- Petković, Dario, (2004.), *Ratna mornarica Austro-Ugarske Monarhije: brodovi u K. U. K. Kriegsmarine s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće do kraja Prvog svjetskog rata*, Pula, C.A.S.H.
- Piplović, Stanko, „Admirali austrijske mornarice“, *Vila Velebita: Časopis hrvatske pomorske straže*, broj 4-5 (srpanj 2003.), 111–127.
- Schmidt-Brentano, Antonio, (2000.), *Die Österreichischen Admirale, Band II: 1896-1914*, Osnabrück, Biblio Verlag.
- Schmidt-Brentano, Antonio, (2007.), *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918*, Beč, Österreichisches Staatsarchiv.
- Sondhaus, Lawrence, (1994.), *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867-1918: Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*, West Lafayette, Indiana, Purdue University Press.
- Vego, Milan N., (1996.), *Austro-Hungarian Naval Policy, 1904–14*, London, Frank Cass Publishers.
- Vukičević, Marko, „Nastanak austrougarske ratne mornarice i njezine operacije u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća“, *Lucius* 7 (2008.), 12/13, 131–161.
- Zaninović, Joško, (2016.), *Šibenska ratna luka u Prvom svjetskom ratu*, Šibenik, Državni arhiv u Šibeniku.

Internetske stranice

- „domobranstvo“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 3. siječnja 2020., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15879>
- „gimnazija“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 3. siječnja 2020., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22015>
- „kazamat“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 3. ožujka 2020., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31018>
- „snast“, *Hrvatska enciklopedija*, pristup ostvaren 7. siječnja 2020., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56869>

Admiral Maksimilijan Njegovan in the Military Context of the Austro-Hungarian Monarchy and the First World War

Summary

For the first time in the Croatian language, this paper presents a detailed biography and military career of the forgotten Croatian Admiral, Maksimilijan Njegovan, who served as Commander-in-Chief of the Austro-Hungarian Navy between February 1917 and March 1918. The paper follows his career from his studies at the Naval Academy in Rijeka, through his enlistment in the Navy, his career until the outbreak and during the First World War, his role as Commander-in-Chief, the sailor mutiny in Cattaro, and ends with his dismissal, retirement and eventual death.

Keywords: Maksimilijan Njegovan; Admiral; Austro-Hungarian Monarchy; Austro-Hungarian Navy; First World War.